

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Iosephi Ripamontii E Collegio Ambrosiano Historiarvm Ecclesiae Mediolanensis Decas ...

Pars Altera Libri XVIII

Ripamonti, Giuseppe

Mediolani, 1625

Liber Decimusquintus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11182

IOSEPHI RIPAMONTII
 ECOLLEGIO AMBROSIANO
 HISTORIARVM
 ECCLESIAE MEDIOLANENSIS
 Liber Decimusquintus.

NOVA hinc & continua circa Me-
 tropolim bella exsequar, quorum
 pars minima erunt Sforciacae Do-
 mus reliquiae; resque agetur inter
 maximos duos orbis terrarum Re-
 ges, interiecto supetstite adhuc vno
 extuleque Sforcia, dū restituitur iste, arceturue vrbe,
 quae Caesarum primò sedes fuerat, deinde vsurpata
 libertate, rebellis eorum & inimica, dein, domesticos
 inter tumultus, serua ciuiū suorum, tū ab alienigena
 domino rapta & occupata, nunc demum egesta pau-
 latim tyrannide redigebatur ad iura veteris Imperij,
 & magnitudine sua Carolus Caesar, hoc Insubriae
 Regnum, parta nobis in perpetuū securitate, Do-
 mui stirpiq; suae assignaturus erat. Ac veluti aequita-
 tis

tis etiam fama diuinitus pararetur exurgenti tunc ad Catholicae Religionis tutelam Imperio, Austriaca arma prius reduxere extorrem Sforciam, deinde, postquam orbitate eius & senectâ, res adhuc Mediolanensis ad externa vel intestina pericula prolabebatur, insuperq; suspecta fides, & ingratus erga tantum beneficium animus offendebar, quasi perfidiam vlciscerentur, in eundem incubuere. Gallus tamen etiam ipse, sua iura suaq; actiones, & veterum matrimoniorum vocabula habebat, aliaue firmamenta causâ, quae nunquam Regibus desunt. Dabant & famae Rex vterque, patiebanturq; diuulgari tamquam arcanum, id quod potius tegere ipsi ac dissimulare debuissent, si causa vtrique belli ea esset. Angi scilicet ipsos mutua inuidia & aemulatione potētiae; idē, quicquid gereret tentaretue alter, alteri id esse impediendum; famaq; ista volentibus etiam ipsis, ciuilibus ingeniorū, & aulae susurris iactabatur. Re autem vera angebat animos nomen & magnitudo Urbis, ciuitatumq; subiectarum, quae cum Metropoli sua Imperium aliud omne comparatione opportunitatum eleuare, ac minuere per se viderentur, etiam si nulla Imperitantibus aemulatio esset. Sed antequam certamina haec duorum Regum, & infestiora pene inter ipsos consilia quàm arma, stratosq; Gallorum aceruis Insubriae campos, Regias quoq; captiuitates, atq; de vrbe nostra dum dimicatur, collatos in prouinciâ acratemq; vnam, seculorum & terrarum prope omnium calus; haec antequam narrare aggrediar, Ec-
clesiae

clesiae Ambrosianae prius statum, qualis inter calamitates, vel exhaustas iam, vel exhauriendas ille fuerit, repetam. Caput regimenq; iam inde ab Hippolyto Estense sacris abfuerat rebus, & Estensis ipse, Gallica legatione, paterna eq; fortunae superbia semper absens, per conductos aliunde ministros, totum id pastorale munus obicrat. Ita facta erat Ecclesia ceu p̄fani populi coetus aliquis, populusq; ipse peregrinitate infusa colluie quodammodo barbarorū referebat. Namq; Borbonius, & Odettus, & postea Lotrecus, & alij, qui pro Regibus suis res administrare Insu-
 brum, homines innutriti ferro, & militares violentias, omniaq; exercituum flagitia specioso necessitatum nomine appellare soliti, praedandi constuprandique licentiam, ceu stipendia praemiumue laborum militi ducibusq; & praefectis, & fortasse sibimet ipsis offerebant eadem licentia. Miles ex variarum colluione gentium, procul ab domo, procul ab sinceræ religionis cultu, & longa egestate efferatus, etiam sub seuro imperio praeceptis ad scelera, contumaxque aduersus omnia quae coercēdis flagitiis excogitata sunt. Terra profecto haec haud immeritò flos dicta terrarum aliarum, & amoenus hic opulentusque populus, atque per monasteria, per templa, tantum pretiosae supellectilis, tantum sacrati auri vel argenti, non leue incitamentum militaribus iniurijs esse potuerant, etiam si tam crebrae illae mutationes instabilesq; victoriae, & alias ex alio dominatus, haud perinde imminem audumq; hostem inuexissent. Quanta igitur
 materies

materies iniuriarum saeuitiaeq; in Metropoli erat, eoe
modis barbari desaeuere in urbem, quae si sua arma
haberet, poterat tremenda esse illis; tunc amissis vnâ
cum principe armis, obtorpuerat metu, oderatq; si-
mul, & seruibat, & lacerabatur. Domus & fortu-
nae singulorum ciuium aliquandiu suffecere furori;
primisq; diebus, & rapiebatur inde quicquid ad splē-
dorem vsusue penetibus adesse honestis solet, & post-
quam auaritię satisfactum erat, libidinem aliam
corpora explebant. Mox vtriusque libidinis cau-
sa, rerum scilicet corporūq; sacra claustra perfrin-
gebantur. Virgines incolae, vitando dedecori omif-
sa rerum cura petebant longinquos abditosue seces-
sus; & pudoris olim sanctimoniaeq. domicilia turpis
inquilius profanabat. In re vtique illa sexus infir-
mioris, tanta petulantia eius externae tyrannidis fuit,
vt quamquam ablati, sicut dixi, armis, conciderant
animi ciuium, egregia tamen facinora ediderint viri
feminaeq; vel in ipsa dedecoris patientia, vel ne dede-
cus paterentur, vel vt vindicarent, postquam passi
erant. Nam, aut pater, fraterue, maritusue, cui filiã,
vel sororem, vxoremue remerauerat barbarus, aut
mulieres ipsae petitae ad flagitium, verso in rabiem
dolore, constupratores adulterosque suos, vel dum
concepta turpiter libidine aestuant, imminentque
sceleri, vel vbi iam victrix impudicitia frustra relu-
ctantes ipsas expugnarat, interfecere. Diripuit ab in-
sultantis latere pugionem vna infelix puella, iugu-
lumq. eiusdem haurit, & simul, ab moribundo ipsa iu-
gulara

D d d d d

gulara

gulata est. Tardior ad vindicandam iniuriam, sed felicior alia deuoluit e fenestra graue pondus, ita vt eliso capite concideret stuprator in limine domus, cui recentem labem intulerat, labesq simul ipsa deleretur. Aliqua sibi intulit vim exanimisq. collapsa horrore confudit impudicum. Inexsuperabili declinatione recusabat alia, donec ab irato eodem & impudico obruncaretur. Et mulierum nostrarum aduersus barbaricas turpitudines flagitia quidem huiusmodi fuere. At viri, quos in communi calamitate proprius aliquis eiusmodi iniuriarum attingebat dolor, sicuti viros, sicuti Mediolanenses decebat, egere, passimque in cloacis & ad loca spurciora reperiebantur exanimis barbari, suo mandentes ore ea per quae peccarant. Quod foedum ac turpe dictu retuli tamen ad omnis impudicitiae terrorem; exemplumq. prodi ac memorari istud ipsa rei indignitas postulabat. Non enim homines illi amatorijs vllis obsequijs artibusue quaerebant sibi aditum, si cuius fortè formam adamasent; sed qualia mulierum trāsalpinarum ingenia sub comitatis nomine aluntur, talem cum apud nos esse sexum rati, pecudum ritu iruebant. Tantaq. ea proteruia fuit, vt iuuenes nostri, non ferentes ignominiam, irrumperent in regionum domos, vxoresq. & filias eorum raperent vicissim & mancipijs suis pollendas darent. Hae vices reddebantur; vnde irritatis dominantium animis, miserior quotidie conditio seruentium fiebat. Sed in eo insolentiae libidinumq. certamine, non aberat plebi diuersum

uerlum aliud contrariumq. malum fames, quae apud
perditam intestabilemque mulierculam in saeuitiae
diu inauditae exemplum excessit. Isabella nomen
fuit vni, quae vagos per viciniã infantes puerulosue
excipiebat, & dissectos in frustra cõditosque sale vorabat
clam absque villo feralis cibi horrore sicuti carnes a-
liae manducantur. Ea, nonnullas falsamenti eius
ollas, cum domi haberet, accidit fortè, hoc, vt felis
quod animal audissime vncta omnia persequitur, ex-
tractam ex olla puerilem vnã manum circumfer-
ret absque flagitij intellectu, proximamque ei carnifici-
nae domum intraret, ex qua domo subtractam pau-
lo antea infantem secuerat Isabella asseruaratque. Et
eoeca omnis erat coniectura parentibus, quidnam
factum de puella foret, quoue per errorem delata es-
set. Inter querelas anxietatemque perquirendae In-
fantis, conspecta pecude, quae conceptam ore dex-
tellam ferebat, indicium primò id arripuere, dein ve-
stigia bestiolae obseruantes, dirum subiere tectum,
atque ibi diuerticula omnia perscrutãdo reperere quas
dixi ollas, & separatã in ollã nondum plane concisam
infantem suam. Confusae adhuc oris notae cerne-
bantur, & comprehensa protinus venefica, nec sane
inficiata quicquam, in rotam agitur, deinde crematur.
Catharinae Seronae (id puellae nomen) lacera mem-
bra composita puerili tumulto, ad D. Mariae Secretae
valuas in supero limine collocantur, atrocemque casũ
tabula subiecta narravit. Atrox namque visum Gal-
lico quoque magistratui, pœnasque cum expetiuissent,

D d d d d 2 memo-

memoriã etiam prodidere. Ceterum, toto illo Gallici dominatus tempore, quod fuit annorum circiter duodecim, sicuti ius omne vitæ cõmunis, vt demonstravi, interciderat, ita Sacrorum quoq. iura sublata & oppressa erant; ac præcipua violentia Lotrecus aduersus Ecclesiæ maiestatem, omnia, quæ continentur Apostolico imperio, Pontificumq. nutu, sumptulerat sibi & usurparat. Ille sacerdotia demandare quibus veller, iniicere Sacerdotibus manus, fortunas & alimenta, & hereditates eorum arbitratu suo dispensare, contemptor diuinarum legũ & irritos si quid ab Roma denuntiaretur. Sed ne Clericorum quidẽ interim instituta & mores erant Mediolani secus atq. tam importunæ dominationis vi partem etiam corrumpi hanc necesse consentaneumue erat. Non modestia coloreq. vestitus distinguebatur is ordo à ceteris; ad Tempia negligenter & incondite agebãt; ac si recta eorum ingrederere, mariti parentesq. vocitabantur. Nec multò plus litterarum in vnoquoque reperires, quàm in patre familias & opifice sordidæ artis. Quotus quisque crederet, aut hunc illũ esse Clerum, qui artium optimarum studijs, & vitæ sanctimonia cunctis per Italiam gentibus ad Ecclesiasticæ disciplinæ perfectionem antea praeluxisset, aut Cleri famam eiusdem ab maiore mox gloria per terras omnes esse dissipandam? Tunc vtique, vel sua, vel ætatis, vel imperitantium culpa miser absurdusque repente factus erat. Quis verò etiam crederet, in tam perditis rebus, tamque profligato & desperato

desperato vrbis statu, aut posse vlla mortalium pe-
ctora concipere spiritum vllum pietatis, aut si quae
pietas hinc Celum pulsaret, locum ibi aditumq; esse
inuenturam? Attamen, siue parante Deo praesidia
vrbi salutemq; rebus ex vrbe ipsa, siue hominibus
ipsis, quemadmodum in periculo, vel metu consue-
uere, propitiare annitentibus Numen, & quaerentibus
placamenta aliqua diuinae irae, constat pleraque per
tempus illud funestum esse instituta & facta Medio-
lani pie ac religiose, qualia vel in florentissima pace
fierent atq; instituerentur. Nam primùm omnium,
cùm ad D. Ambrosij subterraneam Aedem opis ex-
poscendae causa frequentissime à ciuibus iretur, &
inter piacula alia, largae quotidie stipes egenis circū
ea claustra certatim darētur; paulatim ea tumultua-
ria pietas in ordinem disciplinamq; adducta est, ac
sub eius subterraneae Aedis nomine, factum aerariū,
quod subsidio pauperibus esset. Ab eadem publica
trepidatione, initijsq; ijdem propagata fuit alia su-
bleuandae egestati societas ad claustra D. Marci, fa-
ctaq; sodalitis sedes ibi in Aedicula, quae Crucifixi
dicitur. Crescente dein fama & autoritate sodali-
tij eius, cùm principes etiam vrbis nomina illuc da-
rent, Franciscum quoq; Regem cum Claudia vx ore
& filijs duobus adscriptū inter ceteros lego. Namq;
Regi ei Francisco, super ornamenta cetera, quae in-
ter alios vrbis nostrae Reges aut Duces cùm bona re-
cordatione coli nomen eius possit, adfuerat etiam
pietas generosa, & sincera, & digna Christianissimo
Rege

Rege, non callida & infelix illa, ancilla necessitatum Regni, ludibrium populis, ingrata Deo, fraudum comes, vel fraus potius ipsa. Portenta, quae sub breui illius imperio viderat ciuitas, & calamitates infandae, quae eo per ministros hinc imperitante pertuleramus, imputari debent bello, nec omnia Gallorum genti, sed gentibus simul alijs, quae in expeditionem eam secutae Gallos, & victoriae imperijque participes, vagae per prouinciam, immistae per urbem, barbarica libidine simul & nuditate & violentia & contemptu religionum turpiter & crudeliter, impieque latrocinantur. Semper ista quidem exercituum victoriarumq. omnium fuere, nec miles postea Caesaris in sua victoria continentior fuit. Praefectorum quin etiam ducumue Gallorum, sicut impotentes & dissoluti aliqui fuerant, ita nonnulli specimen eximiae Religionis, vereq; Catholici sensus edidere. Sed in recenti crebrisq. mutationibus obnoxio imperio, in atrocibus bellis, in infida pace, in terra aliena, mistum ex pluribus gentibus exercitum, eumq; aut exultantem parua nuper victoria, aut mox educendum in aciem, coercere difficile fuerit etiam integro moderatoq. Ducis, qui, vel nullos, vel sibi concordis Imperij collegas habeat. In Gallica multitudine, praeter turbam militaris effrenem intemperantiam discordia quoq. & dissimilitudo ducum, & eorum inter ipsos, tum vitia, tum virtutes aggrauabant rem, populusq. interim & Ecclesia Mediolanensis pledebatur. Ceterum, Iacobus Truultius, & Galton, & Cardinalis

Cardinalis Sedunensis, & Octavianus Maria, Laudensis Episcopus, qui tenente Insubriam Gallo pro Regibus illis urbem exercitumq. & Imperij summam apud nos aliquandiu administrauerunt, potuerunt natalium quisque suorum magnitudine, vel sacri honoris verecundia, vel indole etiam animorum ita esse affecti, ut nihil indignitatis, nihil iniuriarum admitterent admittitue ab aliis paterentur. Gastonis certe qui Galliae Regi sororis filius, & Triultio particeps in administratione rerum fuit, tum res gestae mirifice ac diuinitus, & insigni ad Rauennam victoria clarior, tum vero post mortem impensa cura in monumentum ei egregio sumptu faciendum, & eius monumenti marmora irrita quae apud D. Marthae virgines exstant; haec omnia credere prohibent, sordidum aut humile, irreligiosumue quicquam adfuisse ei ut ad infanda illa conuieret. At huius Patriae cuius Triultius, ob exortas ei cum Ludouico Sforcia inimicitias transgressus in Galliam, & summa ibi adeptus indeq. cum imperio redditus urbi, debuit caritate respicere aliqua nativam tellurem ne externa militari violentia diripi sic ac foedari eam pateretur, si utique ad tantos inhibendos imperus valeret vlla potestas, vel certe si inhiberi eos potestati expediret cuius firmamenta iniuriae illae habebantur. Is origine Mediolanensis, transitione Gallus homo, cum in nouo imperio potens rerum ferme omnium esset, viciesq. cum hoste pugnasset, & par fere numerus victoriarum eius celebraretur, tactus ad extremum de-

fiderio

fiderio patriae, quae naturalis cuiq. mollitudo est, in ea Coemeterij Nazariani parte, quae Paradisus dicitur, sepulturae locum sibi & posteris elegit sicuti alte suspensa illic hodie coenographia Triultiorum cernuntur. Sacellum id dicauit Mariae Virgini uirgini, restatus hoc ipso, quod res prospere gestas ad eam referret; addiditq. sacrorum cultum, praedia, & pecuniae summam, & mystas septem, & alia quorum hodie vix vlla pars manet. Parum attinuerat excoluisse pijs operibus in mortis tempora urbem, quae uiuente ac praesidente eo ingemuerat. Sed ne capita quidem beata praesentium indigenarumq; sanctorum, vim arcuere, quae tunc Mediolani saeuiebat. Habuit enim etiam actas illa celestis animas, quae furente in Metropolim tempestate, latenteis in occulto, acceptae Numini, ignotae mortalibus, & seculo dignae meliore, exitum quidem suis meritis ab Rep. prohibere ultimum, non tamen ea, quae dixi mala auerterunt. Monasterium, quod D. Mariae nuncupatur, est venerandae in vrbe antiquitatis, etiam ob incorruptam ob origine sui famam, & nullo unquam susurro, nullaue suspicione violatos virginum eorum honores longe venerabilius; ipsoque Gallicarum importunitatum tempore, cum nulla usquam satis tuta latebra honestati esset, nihil omnino labis intra claustra illa fuisse illatum constat, nihil ue tristius cuiquam earum accidisse, dum in agris quoq. sicut ferrebant tempora, morarentur, In eo Monasterio fuit Veronica Nigrona, quam Leo X. Francisci Regis rogatu

rogatu ritè Beatam appellauit, cùm sub Pontifice Regeq; illo fama vitae ipsius, & aliud ex alio quotidie miraculum, quamuis occupatos longe diuersis negotijs animos, magnitudine rerum ac nouitate perculisset. Namque statim vbi excessit, secuta signa haec feruntur. Dariae cuiusdam Virginis insanabiles tumores depulsi solo cadaueris contactu: Christophoro Laudensi consolidatus humerus, & sanata luxatio cùm is quoque medicinam ab eodem contactu petijisset. Virgines duae ordinis eiusdem, amisso ob tumorem incessu, deportatae Mediolanum, impetrauere vt admouerentur, & rediere illico ad vsu crura. Gallorum etiam vnus, qui Mediolanensi praeerat arci, nuncupato ob filiae salutem voto, quàm diuturna tabes absumebat, filiaq; ipsa delata illuc, vbi insepultum adhuc Veronicae corpus concursu ciuitatis frequentabatur, damnatus voti suspendit in Templo D. Marthae pretiosam vestem, & erogato in aliquot solennia sacra sumptu, admirabilem in Sanctis suis diuinam vim publice adorauit. Nec deinde cessatum ab miraculis alijs, quamdiu corpus exsequiarum causa iacuit in feretro, quod spatium quatruidi fuit, vt publicae pietati desiderioque satisfaceret; interimque nobiles viri, qui munus sibi illud ambitiose efflagitabant, in Templo excubias egere. Iacobina quaedam, cui naturale vitium respirandi difficultas & pectoris angustiae lethaliter ingrauescebant, af-

Eeeee fluente

anēte illuc populo ad spem erecta, simul atque in conspectu cadaveris stetit, sensit meantem libere spiritum, & longo deinde vitae spatio perpetuum ipsa miraculum fuit. Maffeolae Gluffianensi contractum foede brachium, & elapsi in prauum artus, pari miraculo, motum, & decorem, vimque suam recipere cū infelicia membra corpori beato applicuisset. Et ad intimos quoq; sensus animosq; mortalium penetrante cadaveris eius potentia, fratres duo, qui furialibus accensi odijs, alter alterius haurire sanguinem parabant, condixerantq; locum & diem quo stringerent gladios in mutuam necem, positis repēte inimicitijs, detestati scelus in sinceram & fraternam vere pacem coaluere, postquam soror eorum Luchina tragicam suae domus abominata calamitatem, flexo iuxta exanime corpus poplite petierat, vt propulsatrix illa tot malorum, etiam huic imminenti flagitio remedium pararet. At vbi subductum oculis fuerat, humiq; mādatum id Veronicæ corpus, nihilo leuora impetrabant quisquis recenti adhuc talium rerum memoria spem opemq; eandem tentabat. Paulatim inde, vt nequitia & secordia mortalium est, impietas obliuionem, obliuio diffidentiam genuit, & dum sperare miracula non audent, obtinere desierunt. Sed donec erga uirginem admiratio calorque animorum vige-
bat, singulis ciuibus, vt cuique pia spes, & sine remedio calamitas aliqua erat, Veronicæ velut manu salus è Celo mittebatur. Borela Comarchus hac ope repente conualuit e phtisi, quae, cū medicos omnes
fati-

fatigasset,pharmaca simul omnia consumpserat,& experimentis illis irritata inanibus quotidie saeuior fiebat. Tunc inuocata virgine,votisque nuncupatis, cōspectus scilicet illico est ab lectulo profiliens, & conscenso hilare equo per urbem circumuectus esse ferebatur. Isabella Crotta, Blancalucia Stanga, Blanca Marcellina, Camillus Falconius, & ingenti agmine alij cum in malis quisque suis, tutelarem sibi Veronicam aduocassent, exemplo etiam alijs fuere, quò pròptius eadem illa inuocaretur. Captiuo populo, miseræ ciuitati, accisis Ecclesiae reb., hoc per ea Gallica tempora subsidium fuit. Quo quidem tempore, in eodem D. Marthae Monasterio, praeter Veronicam hanc, claruere mirifico spiritu ac diuino, Michelina insuper, & Iustina, & Thadea; & harum quoque enim uerò diuersus ab mortalium consuetudine animus, & in hac ipsa mortali vita affinitas cum celo quadam, postquam ab oculis abiire, intellecta est. Sed Veronicæ maius nomen, & maiora omnia, per quae nomen venit. Extant Apostolicae litterae Leonis X. per quas D. Marthae Monasterio Pontifex ille concessit, ut Veronicam apud ordinis eius Tempia & aras, ceremonijs, & omni imaginum honore collicitum esset, eiusque concessionis diploma Martinus Episcopus Maconensis, Francisci Regis apud Pontificem Max. eo tempore legatus abstulit, cum haberet hoc ab Rege mandatum, ut negotium id in primis Romae ageret. Nam & Diplomati ipsi exordium id fuit; optasse ista Regem, & preces de ea re suas mandasse Legato. Scilicet

in maximi belli rerumq; commutandarum destinatione & cura, quam coquebant Pontifex & Rex, in vastis consilijs, inter mutuas suspiciones, in profundo animorum aestu, qui paulo postea ad hostilē infectionem & foedera inimica erupturus erat, tractabantur inter eos ista & curabantur. Ceterum imminente bello, cuius exitu, Gallorum eiectione, Galli Regis captivitas, & novum ac duraturum Mediolani Imperium parabatur, antecessere omnia, per quae Numinis indignatio, & rerum finis barbaro portenderetur. Nam praeter ea, quae iam demonstrata sunt mala urbis, perseverabat Mediolani publica fames, & intermissio per iram atq; persolitudinem agrorum cultu, descensum naturali necessitate erat ad animalia etiam ea, quae tamen abstinetur cum ab legitimo cibatu ad alimenta damnata transire extrema illa calamitas coegit. Et epulis nutritos infelicibus mortales, languidosq; sicuti necesse erat, ad sui defensionem, lupi fugitium alias & sylvestre animal, tunc immiscere se civibus ausi, corripiebant passim, & suo trepidantibus periculo qui debuerant feras propulsare, depascebantur. Die, autem qui Apostolorum martyrio sacer fuit, accidit res, quae prodigium videri malorum imminentium potuerat, nisi malum ipsa grauisimum habitata esset, ac si videretur atrocius expectari posse quicquam eo, quod casus ille tulerat secum. Tranquilla, & serena celi facies erat. Sol emensus orbis nostri iter, ad occasum vergebat alteri mundo laturus facem. Pleraque nobilitas, & festo die greges artificum ab
ope

operib. feriat suis, Clerici quoque, peracto quicquid ad templa peragendum erat, & pilentis vectae suis matronae ditiores cum sobole alia comitatuq; iuuenili, mista nostratibus alienigenarum paria prout Mediolanensibus iunxerat Gallorum aliquem seruitij necessitas, vel superbia imperij, consuetudoq; diuturna, & familiare commercium etiam inter infensos, cuncti, vt fit, appetente vespera egressi in campum, qui Iouis arci ab interiore parte subiectus, fruitur libero ac patente celo, captabant auras leuamina caloris diurni, perque spatia illa ibant & redibant lente viam, confederantue in herba, siue alicubi corona stantium fiebat. Turba ciuium infelix, quae tantisper fortasse à calamitatibus quiescebat, dum suas ibi calamitates loquitur: hospites saeui, qui tantisper cessauerant ab iniurijs, dum iniuriae materiem circumspiciunt ibi & prospiciunt, omne simul repentino celesti casu percussi sunt, siue vt eximerentur malis, quae assidue multiplicia sustinebant, siue in terrorem aut poenam, aut in aliorum salutem, cum exemplo illo impiorum & sine, violentia minor restaret. Volitans celo flamma fulminis in modum cecidit ante portam ipsam arci, quae sulphurei pulueris cadi complures stabant fortè constipati vt nocte illa plaustris auerentur. His illapsa cadis flamma comprehendit illico voracem ignis materiam, & reboatu ac fragore excitato ingenti traiecit in proximam turrin materiam plenam eiusdem, atq; ibi violentius inter angustias luctando ignes, molem eam à fundamentis repente conuulsam longe

ac

ac late per aera dissipauerunt, ita vt feruida saxa magni ponderis vltra quingentesimum ab arce passum quasi contorta balistis inciderent. Minores lapides longius etiam volitauere. Tunc enim uero, per totum campispatium strages facta est, qualem, non nisi ab Numine fieri appareret. Saxa ingruentia e cælo capitibus inciderant, priusquam daretur cogitandi tempus vndenam venirent. Et quia, e sublimi veniebant, quò flamma mea vis eiaculata marmor erat, non fracto sed aucto circa finem impetu, violentiâ ipsâ properoque exitio moriendi sensum plerisque auferebant. Tristior conditio fuit eorum, qui minore aliquo ictu quassati, adaperto & lacerato ad vitalia capite, per aliquot deinde horas nulla in spe animam trahebant. Ac sæuientibus etiam equis terrore simul & lapidum vi fusæ e carpentis mulieres, & pari alienorum equorum consternatione protritæ, apertis quæ tegenda erant, & dum eiulant humi, dum euoluuntur, eadem superne peste multæ perierunt. Virorum quosdam, intellecta cladis origine trepidantes in circumiecta tecta cadēs nihilominus vndique sæuus imber, dum se putât euasisse, oppressit. Totos & in circulis globos iuuenum vti colloquentes stabant, non lapis vnus, grandeue saxum, sed integra pars ruinae, sicut abrupta & in altum proiecta deciderat, inuoluit arietauitque in terram, & quibus citra mortem ruina illa acciderat hi propter mutilata & inutilia membra ceteramque quassationem, ipsis postea mortuis inuidere potuerunt. Periere intra arcem ad centum quinquaginta, præfectusque

que ipse arcis, quam quidem ruinae continer tes ab ea parte, ita nudauerant, ut nisi attoniti eo casu Mediolanenses plane animis concidissent, nihil negotij fuerit, etiam ex tam misero assurgere statu, & magis attonitos fluctuantesque Gallos deicere inde patriamque liberare. Sed pars utraque in id intenta, quod Numinis irae tanto principio ultionem aggressae minitarentur, prope desierat persequi vel timere alteram. Non sane ego nimium unquam incredibilia & prodigiosa fecutus fuerim, satisque habeam in tradenda hac memoria antiquitatis, si fraudes & miseriae ipsorum inter se hominum, vel si quid etiam homines cum laude egerunt, & magnos patriae casus, qui, vel pace, vel bello euenere, memorauerim ita ut cum fide accipiantur. Aduersus miracula quidem superbi nimium saepe sunt animi legentium; atque, ut nostra facile simplicitas, & diuinae magnitudinis gnara mens conquiescat, non eadem mansuetudo ad credenda ista ciuilibus ingenijs erit. Ceterum, approbatam rem aliam Pontificum autoritate traditioneque communi, & hominibus spectatam illis, qui ad nostram aetate vixere cum pueri tunc fuissent, transiri atque omitti prohibet teneritudo etiam illa, quam erga res omnes diuinas habemus. Canobij, qui locus est in Verbani lacus litore, frequenter mercatu, & vetere Borromeae Domus Comarchia insignis, ibi in publico hospitio, imaginem Christi Saluatoris, quae ex pariete suspensa pendeat, ferunt, diebus iisdem, quibus haec Mediolani clades accepta erat, magno repete tremore fremituque horribili ultro esse

se concussam; dein sacrosancti lateris hiatu vim sanguinis effusam, qui toto conclavi manaret, respergeretq; adstantes; postremò ab hiatu eodem parvam costam excidisse; Antistitè Canonicosq; loci & populū eum omnem, re nuntiata aduolasse illuc, ac postquam suxerint spungijs omnem diligentissime cruorem, solenni pompa, spungias ipsas, tabulamq; pictam, vna cum costa, quae inde profilierat, templo intulisse. Addunt inde miraculum aliud; cū spungiarum earum sanguinisq; contactu diuinitus quotidie multa pararentur, & petendae opis causa templum illud vndique adiretur, mercatorem vnum, die quodam, sacerdoti, qui rem diuinam in ea ara faciebat, argenteum nummum didisse spungijs costaeque admouendum, cumq; ille admouisset, protinus esse occoecatū, haud dubie quia mysteria illa tremēda circumforaneo aere profanarat. Hæc licet prope excedāt fidem, firmatur tamen eorum testimonio, qui proximi temporibus illis fuerunt, & narrantes audiuerunt eos, qui ipsi spectaculo affuerant, inhoruerantque. Et nostra memoria D. Carolus, cū Dioecesim suo more lustraret, interrogatis eius orae senioribus, & re comperta quae acciderat, cohortatus loci incolas, vt domū eam publice coemerent, aream templo designauit ibidē vbi sanguis manarat. Nunc prodigijs omisis, causas & initia belli expediam, quod bellum gessere inter se Reges, dum vrbs Mediolani vterque imperium trahit; neq; originem tantummodo exitumq; cōtentionis, sed iura simul & momenta causae explicabo, vt intelligatur

tur

tur, quid aequi, quid inique fuerit in vtraque parte, imperiumq; hoc ipsum, vtri duorum Regum, finita (quod propediem fore apparebat) Sforciarum domo, deberetur, etiam si non rerum euentus instar iudicis fuisset. Nam nisi ius in armis pars vtraq; Regio more collocatum haberent, aiebant Regi Francisco homines sui, ipseq; publicè aiebat; aut rem Mediolanensem, Insubriaeq; Principatum recuperandum esse sibi, aut Gallia quoq; Regnum omittendum, & parte hac vxoriae hereditatis posse indignum videri, nisi illam quoq; vindicasset. Quippe Valentinae Ioannis Galeatij filiam auiam suae vxoris, cuius dote haberet Regnum, ea conditione datam fuisse Ludouico Aurelianensi, vt proles, quae ex ipsa nasceretur, succederet in Mediolanensis Imperij iura, quandocunque, finita fratrum stirpe, finis successioni Vicecomitum fieret. Conditionem eam, pactumq; nuptiale illud, esse Pontificis maximi auctoritate confirmatum. Id valere perinde ac si Caesar ipse confirmasset, quādoquidem vacua tantisper imperij sede, ratum esse oporteret quicquid in eiusmodi rebus à Pontifice decerneretur. Etiam alia Pontificum decreta, transferendo, siue confirmando beneficiario iuri, quod ius Caesarum Imperatorumue esset, nusquam in controuersiam vocata esse. Bona omnium pace stabiles & legitimos manere principatus, quoscunque suprema Sedis Apostolicae potestas, nullo Caesare adiudicavit. Item, Valentinae sanguini datum a patre, confirmatum à Pontifice mu-

nus, Deo hominibus approbantibus, se esse cōserua-
 turū exēplo maiorū suorū Caroli, & Ludouici, quorū
 alter, post Philippi Mariae Vicecomitis excessum, ma-
 ternam hereditatem strenue, licet improspere vindi-
 care sit conatus, alter prospere vindicari, & capto,
 qui alienum Imperium tenebat, Sforzia, fuerit etiam
 Apostolico diplomate restitutus in pristina iura, ip-
 se posteriq; eius. Dicebatur contra; Philippi Ma-
 riae obitu, qui sine vlla virili stirpe decessisset, re-
 diisse Metropolim in Romani Imperij arbitrium atq;
 potestatem, vnde olim alienata exciderat. Maxi-
 milianum Caesarem Caroli Caesaris Auum diserte
 clareque reuocasse, rescidisse, aboleffe quicquid ex-
 turbator pupilli Sforziae Ludouicus impetrasset an-
 tea emissetue. Magna iniuria violari Apostolicae Se-
 dis famam, ac dedecorari supremum tribunal, si dam-
 na, & raptus, & alienae rei donationes inde expe-
 ctentur atque referantur illuc, vnde summi infimiq;
 mortalium praesidium & opem aduersus talia petant.
 Ne Caesarem quidem ipsum dignum fore Maximi-
 liano Auo ceterisq; maioribus suis, si lōgo prouisu re-
 seruati sibi ab eis Insubriae hereditatem, cuncta-
 tione vel desidia esse apud alienos sineret. Reser-
 uasse namque Auum nepoti terrae eius imperium, &
 rite etiam de manu in manum tradidisse tunc scilicet
 cū Gallo prius tradidisset ea conditione, si vnica
 infans illius Claudia, quemadmodum infanti item
 Carolo pacta esset, matrimonio iungeretur. Eo pro-
 prius dissoluto nuptiali foedere, Claudiaq; despon-
 sa

sa alteri, rem simul fuisse inanem, & Carolum statim ab eodem Caesare auoq. Maximiliano coram Philippo patre in iura Mediolanensis Imperij fuisse ascitum. Haec igitur, & alia assidue audiendo, siue dicendo cogitandoque exasperabantur iuuenum Regum feruida ingenia, alteri quidem ad tuendam, alteri vero ad recuperandam terrae possessionem, quam vterque relictam sibi à maioribus crederet; siue credi ab alijs vellet. Et magnae rei euentus accenderat insuper auxeratque animos, hinc gloria, hinc ira, postquam mortuo Maximiliano, nomen Imperiumque Caesaris tenuerat nepos, irrito omni Regis alterius tentamento, quem VII. Viri Electores repudiauerant, vt alienigenam & externae fidei, pratulerantque Carolum originis suae, sanguinisque Caesariani, & opum magnitudine tantae moli parem, vimque & famam imperio ipsi vltro additurum. Tertius annus Regi Francisco erat parti per Insubriam Imperij, compositarum, vt ipse rebatur, Mediolani rerum, & illacessitae pacis, cum occultis agitata consilijs, & diu inclusa pectoribus machinamenta denique eruperunt, iunctisque cum Pontifice Max. Caesar exercitibus ad Gallos eijciendos, Italiamq. sicut ipsi ferebant, liberandam incubuere vi tota. Namque Pontifex Leo, Medicae nobilitatis natos in Domo, cuius nimia potentia, ne Patriae quidem suae libertatem posset, impatiens ipse otij, & magnitudine Pontificatus irritato magis quam expleto animo, studiorum quoque genere pronus in ancipitia laceſſebat.

vltro magnas occasiones, & apud eum consilia nouan-
 darum rerum assidue agitabantur. Ac principio, qui-
 dem, is animus & pares animo opes ex Ecclesiastico
 imperio simul & Florentina Rep. quam Pontificis pa-
 ter tenebat, conflatae, versis in Galliam studijs, ac
 prope into illic foedere, cladem Caesari Hispanisque
 prope conflarant. Sed, dum occulti foederis arcanae
 conditiones in Gallia, Romae tractantur, contro-
 uersia, vel difficultate exorta aliqua, hinc diffidentia
 gliscente inter partes, postremo irritatis palam alie-
 natisq. animis, consilia eadem, quae pro Gallo aduer-
 sus Caesarem inclinarant, pro Caesare aduersus Gal-
 lum steterunt. Fueratque tanti partibus ad ea, quae
 agitabantur, praesidium Apostolicae Sedis adiunxisse
 sibi, atque Pontificem habuisse coniuratum, vt abs-
 que momento eo, rem torpere ipsam, & Regum hare-
 re animos, atque à belli consilijs auocari necesse es-
 set. Non enim, id virium alterutri Regi eo tempore
 erat, vt possent tuto laceffere alterum; & Gallo socia
 ac propinqua Venetorum arma tegebant Insubrum
 fines, ne nuda apertaue Hispanis exercitibus provin-
 cia Mediolanum esset, & Hispani vicissim Neapolita-
 num Regnum vota altera sollicitudinemque Gallorum,
 si nihil ab Pontifice moueretur, egregie munitum ha-
 bebant. Heluetiorum mercenaria auxilia copiaeque
 venales, non huic aut illi Regi addictae, sed in partem
 eam pronae semper, quae praesentis pecuniae vi acrius
 instaret. Ceteri per Italiam populi principesque,
 neque adeo per se tunc validi opibus aut armis, vt

maximis duobus Regibus interiecti, dare vel adimere
 victoriam possent, neque ita affecti animis, ut vnum
 magis, quam alterum inualefcere Regem vellent.
 Hanc rerum aequalitatem faciendo bello alienam
 Apostolica arma Romanaeque opes parti alteri adi-
 unctae disiecerant nunc, atque ex inutili illo torpore
 excitabant. Ceterum, Pontifex Leo, quamquam ini-
 tum iam haud dubie cum Caesare foedus haberet,
 nec sensibus tantummodo inimicis, sed etiam nego-
 tiatione tota conspirasset adversus Gallum, voluerat
 tamen eius foederis initio, vires potius & arma quam
 nomen & famam ad Gallos eijciendos commodare
 Caesari, urbemque Mediolanum ita circumveniri
 posse autumabat, ut tentata simul & parata re, co-
 natus exitusque negotij tempore vno ingrueret, at-
 que ab sensu foederis initii auerteret animos. An
 fortasse, incerto adhuc eventu latitans, nihil faciebat
 hoc, si re denique perfecta in parte operis ipse depre-
 henderetur; vel etiam, post eventum deprehendi vlti-
 mo molitor & artifex Gallica eiectionis volebat?
 Huius autem repentina inreptionis, quae callide in-
 structa velaret appetatum suum, ut exitu prius quam
 motu aliquo sentiretur, disposita consilia in hunc mo-
 dum fuere. Nobilissimus quisque Mediolanentium,
 qui, vel in exilium acti & proscripti Gallicis edictis,
 vel ob indignitates quae inferendae quotidie erant,
 exules vltro ac fugitivi auios successus in extremis
 Panniae finibus quaesierant, adierantue finitimas
 vrbes, aut, in Tridentinis alpibus circa extorem
 Sforciam

Sforciam

Sforciam constipati motum desperatae urbis aliquem expectabant, hi simul omnes repentino, quâ quibusque proximum esset, incursum, dispersos per varia Insularum loca obtruncare Gallos debebant; praesertimque Mediolani strages futura regnantium erat in ipsa iniuriarum sede & libidinum Regno. Alios oportebat exsules ad Rhegium in Pontificiam per ea tempora urbem congregari uniuersos; partibus ibi vicibusque descriptis, & assumpta insuper alia militum manu, discedere globos ad sua quemque munia, defungique caede Gallorum, & patriâ malis imponere magnum diem. Respiciebant cuncti nutum auctoritatemque Hieronymi Moroni, qui Francisci Sforciae continuus ipsum quoque regebat, & cognita Pontifex ac Cæsar prudentia viri eius gratiaque quam apud exulem is teneret, cuncta cum eo composita, & communicata habebant; pleraque etiam reliquerat ipsius arbitro & fidei gerenda, prout gnarus homo opportunitatum animorumque Prouinciae & urbis maximè censuisset. Is inter cetera mandauerat Manfredo Palauicino potentiorum exsulum vni, vt nocte quadam per Larium lacum surdo remigio delapsus cum idonea manu succederet ad moenia urbis Nouocomi; paratam ibi prodicionem aditumque & cuncta in tempore affutura monstrarat. Ab altera parte, tempore eodem, mista ex Pontificijs Cæsarianisque nauibus classis contra Genuae portum obijciebatur in spem aut terrorem commouendis il-

lic

lic etiam rebus, ficuti turbata factionibus intestinis Ciuitas auxilia aliqua externa circumspectabat. Ordo insidiarum hic fuit, quae nullum felicem exitum habiturae erant, credo, quia iusto potius bello debellari eijsq; Gallos oporteret, ne tantus ille liberandae Italiae titulus, & actio tam praeclara turpi fraudum vllarum nomine dehonestaretur. Dum trepidant exules, dum ad facinus accinguntur, excepere Galli indicia omnia rei, quae summa ope tegenda erat, vltroq; Scudus, qui Mediolani Regis nomine prouinciam tuebatur, obuiam iuit, & auctis per omnia loca praefidijs, erexit populares ad sui custodiam, atq; ita illud tantae spei consilium repente discussum est. Ad Nouocomum verò facta eruptione insidiatores oppressi, & Manfredus Palauicinus militari custodia ductus in urbem obtruncatusq; est vna cum Barptolemaeo Ferrario, quem à Morono sollicitatum fuisse constabat vt pro salute patriae aliquid auderet, neque rem ad magistratum vrbis ille detulerat. Adijcitur crimini & supplicio patris filius, propter aetatem nullius consilij particeps ille quidem, sed ob detectas insidias, impetus & ira Gallorum etiam fortuita pro crimine arripiebat. Ita motus omni & coniuratio exulum irrita fuerat. At Genuenses, ad foederatae classis adspectum erectis subito animis, & coepta rebellionem, compressi sunt ab Duce Fregoso qui cognito ciuium motu, sese & vim imperij strenue obiecit, atque in ea etiam parte spes elusae. Spes deinde omnis in aperto Marte relin-

lin.

linquebatur; & Pontifex Leo collata in violentiam manifestumq. feruorem latēdi arte, qua ad eam diem vsus fuerat, abrupta palam omni cum Galliae Rege amicitia, cuius manebat adhuc species, quaesitaq; noua specie, quasi tunc primū cum Hispano iniretur foedus, causando Gallorum in Apostolicam Sedem iniurias, obsequium & beneficia Caesaris, armorum societatem, quae pacta & dissimulata erat, fanxit ceremonijs, atque de ea re statim in hanc sententiam edicta promulgantur. Pontificem & Caesarem ad pellendos vrbe Mediolano totaque Italia Gallos, arma, & imperium animosque coniunxisse, quod eam rem Apostolicae Sedi Ecclesiaeq; Catholicae, & nomini Italo salutarem atque gloriosam fore statuerint: de eius rei prospero exitu, vti omnes, enixe Deum obsecrarent, foederisq; ipsius pro publica salute suscepti sanctum & inuiolabile nomen fauore ac veneratione amplecterentur. Foederatorum deinde ipsorum nomini ac maiestati, principio consentanea cuncta erant, belli duces, equitatus robur, peditum cohortes, stipendia & commeatus; & quacunq; exercitus incedebat, reuerentis animi erga agmen, quod Pōtificis Leonis, & Caroli Caesaris missu ad liberandam ire Insubriam dicebatur. Summa copiarum fuit, equites quinque millia, peditum viginti millia & quingenti: Imperium & tota rei militaris potestas penes Mantuae Demarchum & Prosperum Columnam, sed ille huic parere iussus; moxque eodem imperij iure Daualus accessit. Vnde

de postea aemulatio ducum, & saepe discordia inter ipsos allatura exitium rebus, nisi in hostem ire turiam consilio superum, iam mortalium ira eiectioni triumphoq; destinatum. Gallus tamen etiam ipse vicissim audito hoc rerum motu strepituq; foederis, totas Regni vires ad defensionem Prouinciae Mediolanensis impigre ciebat; & exercitum aliquanto validiorem habuisse fertur, duces quoq; nihilo deteriores nostris, Lautrecum & Scudum germanos inter se fratres, concordēs eo vinculo, & continendis ceteris efficaces. Si pecunia, & quae temere inuocatur fortuna adfuisset, pars contraria in suam ipsorum perniciem inierat foedus, magnamq; Pontifex & Caesar cum ignominia cladem accepissent. Sed apud iuuenem Regem infensi fratrum gloriae principes, & Regina Mater muliebribus angustijs subsidia belli vertens in alios vsus, fortes Lautrechi conatus & magna coepta saepe turbauerunt, atq; pene ad desperationem adduxere ipsum; interimq; si qua data erat opportunitas, fugacia occasionum momenta, e manibus elabebantur, admodum procliui ad exitium itinere, cum Ducis culpa fortunam sua sponte vrgentem aggrauarent, fortuna quasi laceraret culpas, quò celerior veniret clades. Neque rursus in foederato exercitu ludibria siue vitia eadem defuere, qui, cum initio decorus tremendusq; omni Imperatoria & militari disciplina incessisset, eique disciplinae consentaneus exitus communi omnium expectatione desponderetur, paulatim deinde perturbatione exorta, confusis attenuatisve

G g g g g rebus,

rebus, irritatis animis, infausto etiam expeditionum aliquot euentu, eò est redactus, vt, & Gallorum potius quàm Sedis Apostolicae, vel Romani Imperij exercitus videretur, & qui Gallico exercitui finis fuit, eum quaeri vltro & prouocari ab foederatis hisce appareret. Cum enim in aggredienda Metropoli, statuissent prius expugnare Parmam & Placentiam, scilicet vt tuta ab tergo cuncta relinquerent antequam negotio illo maiore implicarentur; magnum id imperatorumque consilium, & sua sponte infelix fuit, & quò infelicius addita insuper ignominia esset, errores & dissidia ducum fecere. Oppugnata per dies aliquot nequicquam Parma: diminutus ibi exercitus: abscissum à moenibus tunc cum si paulisper institissent, capi vrbs potuisset: flagitij eius verecundia accensi mutuis odijs duces, cum alius in alium culpam conferrèt, omnesq; verius deliquissent: prope alienatus à Caesare Pontifex, foedusq; prope dissolutum: facta apud populos imperatoriae existimationis iactura. Neque res alia ab foederato exercitu cladem vltimam prohibuit, quàm Lauterchi maior infelicitas, & infortunia hostium maiora, si nomine appellari licet isto, quicquid illud ineuitabili potentia arcanoq; impulsu, & modis occultis incubuerat genti Gallorum, vt Mediolano Italiaq; pellerentur. Postquàm turbulente consultando, misere exsequendo, criminandoque inuicem, consumpsere duces tempora illa inutiliter, dum iurgantur adhuc, tentantue nonnihil, haerentue, aut frepidantium modo subinde stationem mutant, adfue-

adfuere decem millia Heluetiorum expectatum ante
auxilium, & præcipua causâ trepidandi, quia incer-
tum fuerat, an venirent. Venere per Bergomatium fi-
nes; aduentusque gentis & fortuita res etiam iter, quo
minime sperabatur initio & aditu victoriam dedit.
Quia enim circa eos Bergomensium fines coniungi
exercitum vtrumq; oportebat, occasio inde nata est
transeundi flumen Abduam, cuius vltior ripa Me-
diolanensem agrum inchoat finitue. Prosperus Co-
lumna erat vt dixi in foederato exercitu arbiter om-
nium rerum, de quo homine secunda pleraque ad fa-
mam, nonnulla secus prodidit anceps ferè circa ma-
gnos viros historia memoriaq; hominum adeò recens
vt nondum exolescat. Is, non apud ceteros modò du-
ces militaremq; turbam inuidia laborabat quòd Par-
mae oppugnationem in propinqua spe eius capien-
dae vrbs soluisset, verùm etiam Romae atq; in Hi-
spania coeperat ea res esse infamis; indeq; labor &
inquietudo ipsi, vt consilium illud suum ingenti ali-
quo facinore & felici exitu principibus iratis & com-
muni famae approbaret. Speculatus ad Vaprium fa-
cile traiectu flumen incustoditamq; ripam, inconsul-
tis Daualo & Gonzaga, vt famam gloriamq; rei so-
lus haberet, vitata etiam per obtrectationem omni
Hispanorum militum ope, nocte intempesta, cohors
aliquot Italici generis, praeparatis in idipsum ante
scaphis traiecit. Vt primi qui transierant, locum te-
nuere, alios subinde, atq; alios Columna transmitte-
bat; & orta luce, plenam milite ripam, seq; operis

Gggg

G ggggg 2 au-

auctorem ducibus reliquis exercituiq; vniuerso ostendit. Tunc enim uerò, felici inuento acclamauere etiã qui inuidebant, & mox, flumini pro se quisque varie insultanteis uestigia vniuersi ibidem posuere. Acre certamen in ripa fuit, dum Galli serò ad deiiciendos qui primi transierant, accurrunt; & fratris missu Scudus ipse cum quadringentis aderat. Sed maiora deinceps agmina transfuehente flumine, opprimebantur. Diuerso deinde tramite, tempore eodem, exercitus vterque, Galli ad custodienda mœnia portasque vrbis, foederati ad spem conatumq; irrumperendi tetendere. Gallus propero agmine suburbia vicofq; infedit: nostri capto longiore ambitu, Meliniano ab municipio in Claræ Vallis prata processerunt. Ibi statua habebant; melioreq; iam fortuna, & specie etiam augustiore ob Cardinales Legatos, Medicæum, & Sedunensem, queis Cruces argenteæ præferebantur, imminabant vicinæ vrbi foederata arma, cum res accidit, quam politica etiam subtilitate fastidiosi scriptores quasi crederent, retulere; referamq; ego Francisci Guiciardini fere uerbis pene admirabilem casum. Apud Claram Vallem, in prato, dum Legati Cardinales, ceteriq; principes exercitus federet ad inspiciendas cohortes tendentium ordine Heluetiorum intenti, stetit in eorum conspectu quidam natus grandis; os habitusque plebeij hominis erat; & ab D. Satyri Paroeciã missum se esse uociferabatur. Pergerent, uenirent; populum Mediolanensem, conspecto liberatore exercitu, protinus arma in Gallos esse capturum, id modò
cum

cùm magna voce dixisset, abiit repente ex oculis, & quamuis acri postea Legatorum cura ad inuestigandum quisnam ille mortalium esset, nusquam est reperi- tus. Ceterum, Cardinales ducesque ceteri, nonnihil quidem etiam omine permoti eo, sed multo magis consilia sequentes sua, quae praesens forma rerum, & ex vicino conspecta cuncta hostium dabant, motis ab Claraualle castris, appetente nocte subiere ad fossam, quae duabus Portis, Ticinensi, & Romanae interiecta muni-ebat vallum, & vallo regioniq; ei Veneti pedites custodiae causa appositi erant. Hi, simul atq; fistulatores conspexere Hispanos, quam de industria manum Daualus obiecerat, dant impigre terga, valloque nudato, & statione relicta, liberum ab ea parte aditum irruentibus dedere. Mox, & priorum vestigia sequentibus alijs, nouosque sibi aditus aperiente exercitu, & effusa obuiam ad accipiendos liberatores nobilitate, tumultuante populo, praesidijs labantibus, mutata omnium fide, plena omnia Caesarianorum fuere. Pontificij, cùm in extremo agmine fuissent, captam iam haud dubie urbem ouantium specie intrabant. Gallis in tam repentina clade subsidium vnicum erat fugere in arcem Iouis, cuius haud vnquam neglecta, siue intermissa custodia fuerat. Inter tela, & gladios, & ingruentia etiam superne saxa, proripiebant sese eò milites, duces, magistratus ipsi, & dum euadere tendunt, vulnerabantur ab ciue simul & ab hoste velut hostes in aliena vrbe deprehensi. Sua nuper tribunalia suasq; domos respergebant sanguine, si quos
ibi

ibi cunctantes deprehenderat victor; atque tam impro-
 uisa res obstupescerat animos ab vulnere pene sen-
 su, cum omnia captiuitatis exempla adesse viderent
 antequam captam esse urbem suspicarentur. Nec
 minus obstupescerat tam laeta fortuna victores,
 quod absque suo sanguine, absque difficultate vlla
 caput belli Metropolim prima irruptione cepissent.
 Dederat autem federatis tantam ex insperato victo-
 riam ille qui plurimum in rebus humanis potest ca-
 sus, quique in bello praesertim res saepe magnas &
 admirandas effecit. Namq; foedo imbribus tempo-
 re, versis in coenum campis, atque corruptis itineri-
 bus, non crediderant Galli, moturum hostem eo die
 castra, maxime propter bombardas, quae humido pa-
 ludum, & profunda passim vligine, (sicuti regio est
 illa) tarde transueherentur, etiamsi celestium aquarum
 proluues illa non accessisset. Ea spe resoluti in se-
 cordiam Galli, fessiq; insuper recenti ad urbem cursu,
 aut nocturno ad Vaprium praelio, segniter obibant
 munia ipsa ad quae accurrerant. Sed Daualus inte-
 rim, monstrata sibi forte per agresteis semita glareo-
 sa quadam, substructaque, & marginata, atque ob id
 firma plaustris, & expedita agmini, contempto plu-
 uiarum incommodo, traduxit repente tormenta, &
 exercitum, oppressitq; inopinanteis. Capta in hunc
 modum, vel potius liberata Metropoli, subiectae vi-
 bes capiuntur vi eadem, exemplumq; secutae, caesis
 pulsive Gallis, accepere nostros, & cunctae fere Cae-
 saris nomen inuocabant. Lotrecus & Scudus cum
 infe-

infelicibus reliquijs profugi ab vrbe, vagati aliquan-
diu per Bergomensium fines, & petito inde supple-
mento, Cremonam postea aggressi, prospero illic e-
uentu, & fiducia Mediolanensis arcis, locorumque
nonnullorum, strenue reparabant bellum. Interea
Pontifex Leo extinguitur haud sine veneni fama, si-
ue corrupto pincerna, vti creditum est, miscuere ali-
quid Galli, siue lautior victus, assiduaeque curae inue-
xere febriculam, & homines suo more interpretati
sunt. Morte eius, atq. perturbatione nouorum co-
mitiorum, Interpontificijq. licentia, sustulere Galli a-
nimos, decessit ingens Caesari auxilium, & magnis ad
reliqua belli perficienda consilijs, atq. apparatus,
nec pecuniae facultates, nec copiae militum eadem
ab Roma aderant. Itaque, in ea rerum inclinatione,
cùm quidem etiam Caesar transalpino alio aduersus
Regem eundem bello implicitus teneretur, metus in-
gens inuaserat omnes Insubriae populos, ne forlasse
deserti redirent in Gallorum potestatem, & acrius
deinde premerentur eo iugo, quod excutere conati
essent, quoue excusso nimium laetati. Parmam Lo-
trecus acerrime oppugnabat: habebat Cremonam:
Nouaria & Alexandria, Tritium, & Domussola, &
Arona, praesidio Gallorum adhuc tenebantur; & prae-
cipuus omnium terror ab Iouis arce Metropoli im-
minens hostis, quasi minitabatur, repentina illa & ni-
mium felici irruptione nihil esse actum. Dux Ferra-
riae, qui Pontificis Leonis metu dubitarat, postquam
ille excessit, nudato penitus animo, commodabat
Gal-

Gallis arma, ipseque prodierat aduersus prouinciae salutem armatus. Heluetij, decem millia suae gentis prius negata Regi Francisco concesserant nunc, eaeque copiae digressae Rheticis alpibus in Orobios, & eodem vsae titulo, qui foederatis fuerat, ad liberandam Insubriam, Hispanosque pellendos ire sese enim uero gloriabantur. Non res magis alia spem populis inchoatae salutis absciderat, quam auxilia ea repente addita Regi Gallo: quem rerum bellicarum more, ex afflictata fortuna perditoque statu, rursus Mediolani esse regnaturum credebant. Ad haec, incertus exitus comitiorum, ancipiti expectatione distraxerat curas, cum tam Gallicae quam Hispanae factionis, contingere Pontifex posset, sicuti profane vaticinantes loquebantur. Qua vaticinatione & metu, Prosperus Columna, Cardinalem Eporediensem per Mediolanensis agri fines Romam ad conitia illa properantem, vi, seu dolis inhiuit; incertumque fuit, Caesaris iussu, an sua diligentia, rem eam atrocem ausus fuisset. Nec minus ipsi inter se Cardinales id celeste negotium intra conclaue studijs humanis frustra impediabant, dum principes partium & factiosissimus quisque in Gallum, aut Hispanum proni, Pontificem, qui huic, aut illi cordi foret, anteponunt, ad momenta maxime belli huius, certamina ipsi sua contentionemque dirigentes, atque ita gratificantes Regibus. Sed hominum nequitias altitudine sua contemnens Deus, vertensque saepe in bonum, eo certe comitiorum tempore, si vnquam alias, elusit simul, & coegit instrumentum esse

esse rei, quam nemo futuram vnaquam existimasset. Dum enim Medicaeus, & Columna, primores Patrum, aut habere ipsi, aut arbitrato suo collocare summum honorem volunt, magnisq; conatibus & artificijs ad sua nituntur vterque vota, & pleni artium earundem ceteri Cardinales, hunc, aut illum sequuntur, die quoda ad ferenda suffragia de more congregati, de Adriano Cardinale mentionem forte iniecerunt. Erat is natione Belga, homo moris antiqui, expers Italicae consuetudinis; & simplicitatem eius, iudemq; ad fraudes aulicas animum pleriq; adspernanteis, barbarum appellabant. Fuerat pueruli Caesaris magister, & in eius gratiam creatus a Leone Cardinalis, Hispaniae regna, hoc tempore, Caesare ipso absente administrabat. Cum nullo alio consilio, quam extrahendi temporis causa agi de eo homine coeptum esset, laudesque viri, litterae, & apertus animus, & Apostolica innocentia memorarentur in speciem tantummodo, caeterum securo aemulatu, quia de absente, & abnuente, omnibusque ignoto & vicissim ignorante omneis, agebatur, incaluere repente vniuersi, ac regente animos Deo, Pontificem eum fecere, cum ne ipsi quidem, sententiae iudicijq; sui rationem intelligerent, cur tam dubijs Ecclesiae temporibus, tam praesenti necessitate, petijssent regimen ab homine, qui nec vidisset vnaquam Italiam, & tanto maris terrarumque spatio discretus maneret. Pontifice renuntiato hoc, & ex Hispania accersito, irrita machinatio fuerat eorum, qui Sedis Apostolicae opes atq. praesidium

H h h h h

ad

ad Gallos potius inclinare voluissent, Caesarq; rem
Mediolanensem maiore animo amplexus, ante omnia
id agebat, vt Franciscum Sforciam ab Tridento redu-
ceret Mediolanum, sisteretque Vrbi, cuius assidue vo-
ce exposcebatur. Verum ea reductio quomodo facta
fuerit, & quibus etiam ea res aduersus prohibentis
Gallos indiguerit artificijs, paullo post explicabo.
Nunc erecti Galli Leonis obitu, perturbatione Co-
mitiorum, ac deinde spe noui Pontificatus elusa, cum
eis quae dixi Heluetiorum auxilijs, ad recuperandam
Metropolim incubuerant, ac positis castris Vercellen-
sem inter Cumanamque Portas, vi tota Lotrecus ob-
sidebat oppugnabatq; urbem miseranda rerum facie,
cum Caesariani intra urbem à Gallis, Galli intra ar-
cem à Caesarianis obsiderentur, atque duobus exer-
citibus interiecti ciues malorum extrema sustinerent.
Attamen, tanta erant Populi Mediolanensis in Gallis
odia, tam iucunda expectatio flagransq; desiderium
propediem adfuturi Ducis, vt neque tumultuaren-
tur ob calamitates, & cuncta pro defensione urbis
strenue exsequerentur. Vltro quin etiam descripto
per singulas Paroecias ostiatim milite, ducibusque
regionatim electis, ibant ad loca omnia, vbi plurimum
laboris ac periculi ostenderetur, & voluntario illo de-
lectu, praelia stationesue ipsi excipiebant, vt quies fess-
o Caesarianorum exercitui esset. Refert Guiciardi-
nus, idque ego in alijs Patriae monumentis reperi,
fuisse eo tempore in vrbe Andream Barbatum homi-
nem Augustinianum, plausibili concionum eloquen-
ti.

tia, quem audire, populo Mediolanensi vacaret etiam inter eas miseras; cuius oratio lenimen quasi celeste miseriarum haberetur. Namque magna vitae auctoritate concionator Augustinianus, solidaque doctrina, & verborum vi, tum acer & seuerus, tum blandus & mitis, ad spectu quoque venerando, & ob ieiunia toruo, Gallorum gentem assidue insectabatur, qui faeuitia, & libidine, & moribus suis, amoenam & piam, & ob merita saepe felicem, inclytamque Metropolim, facere Babylonem alteram tentassent. Liberatrix Caesaris arma, brachium excelsum ac forte Leonis, Pharaonem & Aegyptum, & promissae telluris bona iam in vicino, Aenobarbi quoque tempora, & sementem inhumanam salis, eoque diro mysterio damnandam iterum aeternae solitudini patriam hanc, aliaque profana & sacra, vetera & recentiora, crebris concionibus arte sua miscebat Ecclesiasticus orator, attollens partam vrbi salutem eiectione Gallorum, deplorans atrociam dictu, quae sub imperio illo passi essemus, quaeue passuri etiam atrociora, nisi longius eijcerentur. Ad haec, Parmae & Placentiae paruarum Urbium nouissima exempla referebat; quae, si depellendae tyrannidi pertulissent obsessae vastationem agrorum, famem & cedem, quanto magis aduersus eadem mala durare Metropolim oporteret? His accensi ciues, quibus satis per se odij, satisque patientiae aduersus imminentem vrbi hostem esset, nihil recusabant perferre incommodi, nulla munia detrectabant. Conferebant ex priuato quicquid pecuniae priori latrocinio subtra-

Hhhhhh 2 ctum

tum adhuc occultarent. Inde stipendia exercitui a-
 liquandiu suppeditabantur, dum à Caesare, non quan-
 tum necesse esset, venit. Cumq. aquarias molas, Lo-
 trecus & Scudus circa urbem demoliti essent, manua-
 rias inuenere sibi, quarum arte, iniuria illa hostium e-
 lusa, frumenta terebant. Urbis interim moenia qua-
 tiebantur (& volitantes ab arce globi maiore tamen
 terrore quam damno ferebantur, credo, quia inclusi il-
 lic, & obsessi Galli, aut timerent irritare nostros, aut
 parcere se crederent urbi, cuius nondum tota posses-
 sione excidissent. Erumpere enim etiam, accepto in
 arcem, ab exteriori parte, maiore suorum numero, pa-
 rabant, spe certa, pellendi Caesarianos urbisque ca-
 piundae, si vtraque res ex animi sententia cecidisset, vt
 & intro accipere suos, & vnà cum eis facere eruptio-
 nem possent. Quod ipsum, in tempore, suspicatus Co-
 lonna, ab vtroque arcis latere per totam hortorum lz-
 titudinem, duas ingenteis moles, hinc ad Cumanam,
 hinc ad Vercellensem portam, opere subitario, & no-
 cturno perduxit, & in molis vtriusque capite propu-
 gnaculum excitauit. Ibi disposita tormenta cohortesque fistulorum prohibere poterant, ne quia in ar-
 cem subsidia reciperentur, ac ne qua etiam eruptio ex
 arce fieret; opusque fuit illud, tum subtilitate in-
 uenti, tum vsu ipso praeclarum & militari fama cele-
 bratum diu; quod quidem etiam casus opportunus
 mirifice adiuit. Cum enim ea ipsa nocte, quae fa-
 ciendo operi destinata erat, plurima e celo cecidisset
 nix, vsus Colonna beneficio illo, prototypa molium

ex niue raptim instituit, simul ad facilitatem atque descriptionem perficiendi operis, simul ad tutelam operarum, vt exemplaris obiecti mollities ipsa frangeret ictus, si qua in fossiles ab arce tormenta disploderentur. In hoc statu res bellicae Mediolanensium erant, cum Leone Pontifice mortuo, successus ei Adrianus, nondum inito Pontificatu, absens, nomine ipso factionis, & terrae, vnde erat, nostris animum, hosti dolorem & stimulos addidisset. Mox Sforcia ipse ab Tridento aderat, maximum, vt dixi, leuamen ciuitati, quae defensores inter & hostes afflicta, & oppressa, sub Principe denique natiuo, & Caesaris ipsius autoritate constituto, sese respiraturam sperabat. Distulerat autem Sforciae aduentum pudenda dictu res, pecuniae difficultas, dum exsuli, propter quem tot millia in armis erant, modicus & necessarius ille sumptus ad familiam fortasse instruendam, iterue faciendum deest; liberalitasque Caesaris aduersus id incommodum frustra inuocabatur. Scilicet, potentissimi Reges, ac domini terrarum, quibus genus humanum seruit, quorum gloriae ac cupiditati nationes armantur, quae auriferi amnes fluunt, & montium dorso perpetuo vehunt argenteas glebas, qui margaritarum denique piscatu prouincias fatigant; hi paruum saepe pecuniam in thesauris suis frustra quaesire; ridetque interea cum sordido suo marsupio collybista & mercator diues. Sic nimirum etiam Sforciae huic ad breue iter exigua summa non suppeditabatur à Caesare, qui, vt reduceret eum in patriam

triam

triam, tam graue ex longinquo bellum gerebat. Cardinalis denique Medicaeus, qui Sedis Apostolicae nomine bello ei praerat, adspersus in re tanta ridiculum id ac miserabile impedimentum, procrastinationesque Regionum, deprompsit vltro aureos nummos ad nouem millia, misitque exsuli, conditione hac magnifica & prolixa, vt ne aliter quam melioribus postea suis rebus ille restituendi cogitatione sollicitaretur. Ad id subsidium alleuato animo, & laxatis vtcunq; rerum priuatarum angustijs, Sforzia, profectus ab Tridento, per Veronensem agrum, Mantuam, inde Placentiam venit. Ab Placentia Ticinum vsque progreditur: ab Ticino Mediolanum sine mora iturus erat. Id modo inter duces, praecipuosque amicorum ambigebatur, ex duobus itineribus, breue, & expeditum, an longius, eoque Gallis inexcogitatum sequeretur. Nam licet sex millia Germanorum peditum, equites trecenti, & valida exsulum manus, tenderent vna praesidioque essent, placebat tamen reditus incruentus in patriam, & intentos ad prohibendum pugnandumque Gallos fallere cupiebant. Delecta tutiore via, per calles inuios, per transuersa, per directa, per nemorosa, per aperta, in pagum, qui, quoniam sex millia passuum ab vrbe distat, Sextus ex eo dicitur, peruenere. Auerissima ab hoste via haec erat, egressusque Columna obuiam, nouum Ducem, ab Sexto pago tranquillissime in Urbem deduxit. Fertur Lotrecus, post amissam Caesariani exercitus irruptione Mediolanum, nulli magis rei ingemuisse, quam ei, vel errori, vel calamitati,

mitati, cum furto quodam itineris Sforcia introdu-
ctus illuc foret; id quod assidue prospiciens ac timens,
obsederat ipse quidem ab Ticino diuerticula pleraque
& egressus ferè omneis; sed uti fit, ad cetera solers,
in vno coecus aperuerat oecasioni viam, errore, qui
tunc demum intelligeretur, cum iam id ipsum intelligen-
re, moestum inutileque esset. Cetera deinde ad eun-
dem modum frustrabantur Gallorum duces, neque
Lotreco & Scudo, quicquam magis defuit quam for-
tuna, cum rebus alijs haud sanè contemnendi essent,
ita ut plerique numen inane belli vetere verbo vsur-
pantes, iniquum Martem esse illis dicerent; eaque de
fratribus fama in utroque exercitu esset. Potius au-
tem infensa prouidentia veri Numinis fuit, quae per
ea Gallorum infortunia struebat imperio alteri iter,
ut reducto exule, firmatoque Principatu, post eius fi-
nem, Prouincia Catholicae magnitudini accederet au-
geretque eam, & vicissim ibi exhausto, quicquid perfe-
rendum erat, denique frueretur pace. Sic absente Scu-
do Lotrecus, cum exclusus vrbe cuncta camporum te-
neret, aditum exfuli redeunti in urbem, damno irre-
parabili dedit, & postquam ille cum militaribus pecu-
nijs ex Gallia redierat, intercepto per nostros, atque
ad Aronam obsessio argento, irritus fratri iungitur.
Mox uterque ad Bicocam, obscurum prius, & nobile
postea semper Gallica clade pagum, cum exercitus
penè inter necione dimicauere. Quo praelio perdi-
tas res, dum Lotrecus ad Regem excusaturus vadit,
summum Scudi opus fuit, deditis ad quae defenden-
da

da relictus erat, pepigisse vt redire in patriam posset. Redijt cum exercitu, qui ad Bicocam superfuerat cladi, & Regi iam Gallo ex tota Prouincia treis tantummodo arces, Cremonensis, & Nouariensis, & maximum vtique, sed breue momentum, Metropolitana hæc, manebant. Quae vltima, sepulcrum potius bustumue Gallorum, quam arx diceretur, si emortuum iam penè praesidium, & quotidie immortentes reliqui, si pallores etiam luctusq. viuorum, & desperatio, & re, um omnium penuria, quae clausa ibi, & secreta ab nostrorum oculis latebant, in aperto essent, qualia, cum deditio postea fieret, apparuere. Sed demersa profundè moles, alte imminens ciuium tectis, cincta lato fossarum ambitu, vndique armata tormentis, fama etiã & superiorum temporum casibus ingens, intacta conditionibus, veluti nimium quiddam, & sicuti tenebatur relictã est, cum quid intus miseriarum esset, a nostris ignoraretur. Vt autem, cum exercitu suo Scudus in Galliam redijt, tunc, qui ibi relictĩ in praesidio fuerant, siue quia non possent sustinere diutius, siue etiam moerore victi, quòd in aliena terra se esse destitutos viderent, nudauere vltro miserias suas, pactiq. vt cum vestimentis & armis abire sibi liceret, arcem permisere Caesarianis, annuitq. Caesar, vt ea Sforciae traderetur. Id solum Duci defuerat, ad solidi principatus speciem, & vt maiorum suorum fortunam vere recuperasset. Ac res magna quidem, ingensq. opus, haud sine praesenti Numinis ope effectum ita erat, scilicet deiectis, ex confirmata prope-

modum

modum Insubriae possessione Gallis, restituta Metro-
poli sub imperium, quod pro natio & domestico iam
expetebatur, Sforcia post graues exsilij sui aerumnas
collocato in sede, ex qua auus ipsius & pater, magni-
tudini Regum comparati essent. Ciues tamen ipsi
malis fere premebantur iisdem, & nisi quod barbari-
cae libidinis faeuitiaeque exempla depulerant, nihil
magnopere erat ex pristini status calamitate diminu-
tum. Non enim, vel temporum miseria, vel aulae
ministorumq. vitio, aera militaria procedebant,
atque id ipsum pecuniae, quod ex Hispania, siue ab
Neapoli ad exercitum mittebatur, lentum & mancum
fere compilatumq. veniebat, penè vt quasi veniens ex
longinquo viator, peregrinationis labore consum-
ptus, sic pecunia illa multorum lacerata manibus in
itineris fine expiraret. Et magnanimitate sua Caesar
tardus remissusq. ad cognoscenda ista & vindicanda,
furandi interuertendiq. licentiam alebat inter suos.
Hinc licentia maior, insuperque irae victoris & egen-
tis exercitus; stipendiaq. multorum mensium assidue
requirens miles, rapere, spoliare, assueuerat, ita vt
accepta ab Hispanis salute Mediolanenses, praeda ijs-
dem manerent. Constat, Caesarianum eum exercitum
aliquando ob stipendia tumultuantem, cum in hy-
berna dimitteretur, iuisse populabundos, vt nisi pur-
pureae cruces (namque id insigne Caesarianis) di-
stinguerent gentem, manipulos adesse Gallorum mu-
nicipia & pagi arbitrarentur. Nec abstinebatur sacris,
quae, religione populi, post Gallorum iniurias, instau-

rata statim & refecta, rursus militari violentiae sufficiebant, atque trahebantur ab iisdem, à quibus defendi & conseruari talia oporteret; maiestasq; interim erat nulla, quae prohiberet vim. Nam Sforciae nouo Duci etiam sua sponte mitis animus, tum verò melior fiebat recentis exsilij recordatione & verecundia quadam, velut in alieno imperio, quod armis recuperatum alienis, alienâ manu datum sibi esset. Reliqui duces exercitus, & praefecti copiarum, obstricti legionibus, quarum virtute vicerant, cum nihil dare possent aliud, hanc fortasse praedandi veniam, vbicunque praeda esset aliqua, sicuti saepe mos imperatorius fuit, dabant. Caesar ipse nimium absens; & absente, sicuti dictum est, adhuc Archiepiscopo, Ecclesia per ministros regebatur, quæ, id pastorale munus alienigenis, pastor etiam alienigena delegarat. Ceterum, ea populo Mediolanensi tolerabantur etiam iucunde, vt in malis, quia, spoliatores circumspiciendo ipsos, non iam amplius cernebant Gallica illa ora, & petulantirubore armatos vultus, quorum ipse adspæctus ciuitati toti loco calamitatis antea erat. Decem millia nummum aureorum pronuntiauerunt Reip. nomine exercitui quæ darentur, eoq; blandimento mitigatus miles desierat velut in hostico agere, & victoriae fructus aliquo modo sentiebatur, nondum tamen verus ille, & duraturus. Vix totus ab eiectione Gallorum annus exierat, cum varij primùm rumores, certi deinde nuntij attulere, Galliam omnem strepente nouo armorum apparatu, iam iamque adfore exercitum,

citum, cuius incessu terram Italiam contremiscere oporteret. Vocabat Rex Franciscus ad arma omnes, dicitans palam, ad recipiendam Urbem Mediolanum esse mittendos, preparansq; exercitui itinera & comatus, rei etiam gerendae consilia disponens cum Imperatore nouo, qui, Boniuetus Galliae Admirarchus fuit. Interiore sensu tacitoq; consilio statuerat in Italiam ipse trāsire, existimans, ducibus suis ad eandem diem, non tam fortunam defuisse, quam curam; idq; animi sui arcanum premebat alte ob discordem in ea re matrem Reginam, quae filij caput obiectari casibus nolebat. Verum, & ea, quae aperte moliebatur Rex, & id quod occulte parabat, fuere simul in ore famae; commoti q; principes & Reges alij, quorum intererat, rem Mediolanensem, Italiamq; totam, in eo manere statu, quo tunc esset; aduersus Gallica arma cum Caesare confirmauere foedus; pecunias, arma, exercitus, tormenta & naues contulere in vnum, vt siue terra, siue mari veniret Rex, communi animo obuiam irent. Haec ipsa dum agitantur, & dum Mediolani, ex turbulenta illa pace, tristiq; ob militum insolentiam victoria, bellum etiam quam superiora omnia atrocius exspectatur, Bonifacius Vicecomes Mediolanensis occidere Sforciam est conatus ob iram interfecti eius iussu Hectoris Vicecomitis, quem ipse propinquo sanguine attingebat, & iuuenem vulgò Monsignorinum appellabant. De ea caede, in Hectorem patratâ, in Sfortiam tentatâ, pauca supra reptam, non solum, quia res vtraq; insignis ad memoriam fuit,

fed etiam, quia caedes illa Monfignorini, vnde minime crederetur, exorto maximarum rerum motu, Sforciam ipsum rurfus in discrimen de summa imperij totius adduxit, indeq; varietatum humanarum portenta extitere, vt, & priuatus homo cum Mediolani Duce bellum gereret, & reconciliatus postea Caefari, infereret principum famae nomen domumq; suam, ac ex domo eadem, fratres duo, alter summum militiae decus, alter summum Ecclesiae regimen obtinerent. Hector Vicecomes, cui Monfignorini cognomentum, sumpta fortasse prius, dein omiffa toga, & Ecclesiae honorum rudimenta, tentata primis annis indiderunt, fuit ex Ducis Bernabouis sanguine, quem ille, sicut in ipsius principatu memorauit, ob crebros mulierum amores late diffusum reliquit. Ex ea spuriorum stirpe procreatus hic, gloriabatur potius origine, quam erubefcebat, sumpseratq; inde vltro spiritus nimios ac feroces. Adcrant diuitiae, & magnae propinquitates, & cateruae affeclarum; hominesq; assueti caedibus ipsius sumptu, multi palam, alij occulte, in vrbe, in domo, foris etiam apud amicos ad nutum intenti herilem alebantur. Vastus animus, promptum ingenium, & capiendo consilio matura celeritas, sermo blandus, obuia munificetia in omnes, mira q; mixtura, varius, iracundus, iniustus, inconstans, idem exorabilis, clemens, misericors, excelsus, gloriosus, humilis, ferox, cautus, & omnia pariter, vbi res, vbi tempus postularet. Inde, principum etiam externorum amicitiae, veneratio populi in eum, & publicus

rauor,

fauor, neque abnueret ei quisquam, iusta, siue iniusta ingrederetur. Magna eius merita fuerant in Sforciam domo principatuq; extorrem, ac toto illo exsilij tempore, tum apud exsules alios, autoritate, tum apud principem ipsum, cōsilio, ad eos qui domi remanserant, literis & nutu, cum principibus Italis, gratia & familiaritate, Gallorum quoque nulli contemptus aut reiectus, variè sic adiuuerat rem, quò maturius exsul in urbem principatumq; restitueretur. Ut cessere Galli, pristinaq; cum Principe suo redijt aula, tunc Monsignorinus iste enimvero apud reducem velut suo beneficio Sforciam, stare ante omnes, regnare sese gratia & autoritate æquum censebat. Volebat in primis regere iudicia & magistratus arbitrato suo, facinorosi semper alicuius fautor, semperq; aliquem eripiens capitali supplicio, petens etiam praemia sibi & honores, ac volens vtique anteire Moronum, à quo anteiri sese turpe arbitrabatur. Potiebatur enim aula Moronus, & in nouo principatu cuncta nutu illius fiebant. Cùm nescio quid absurdi ac violenti die quodam apud eum tentaret, abnuensque Moronus, subnecteret etiam causas, quamobrem id fieri non posset, excidit hoc Monsignorino verbum; fore se aliquando apud eiusmodi Herum, cui non semper Paedagogus ab tergo iret; addiditque, telam, quam ipse texuisset, esse retexturum eadem manu. Quid postea sermonis, quidue consiliorum super ea re fuerit Sforciam inter & Moronum, nescitur. Monsignorinus certe paulo post mandato Moroni occiditur ab Iacobo Medi-

caeo.

caeo, qui digredientem cum arcto comitatu alicūde eum speculatus, direxit vulnera, & patratâ cæde euasit. Iacobus Medicaeus, primâ iuuentâ ferox, inquires, iratusq; natalium suorum fortunæ, ex qua nihil nisi inopem nobilitatem, & magnæ stirpis inane nomen haberet, contractis olim in vrbe inimicitijs, & æmulo interfecto, profugus, adiuncta sibi exsulum manu, qui pulsi dominantium Gallorum iniurijs, circa Larium lacum prædabundi vagabantur, caput sese fecerat ad Gallos ipsos quacunq; posset ope insectandos, tempore scilicet eo, cum Sfortia rerum exitum expectans apud Tridentum sederet. Ita, aperto sibi magnarum rerum itinere, cum iuuenum suorum globo, die quodam ingressus urbem, tabellarium, qui ex Gallia literas ad regios ministros ferebat, obtruncarat luce palam, quo facinore, omnia Gallorum arcana Caesarianis & Sforciae innotuisse ferebantur. Ad facinora deinde ministeriaq; cuncta, vbi præsentia & vigore animi opus esset, cum ferè adhiberetur, tum verò post iactam illam temere ab Monsignorino vocem, potior nemo est repertus, cuius manu, Sfortia, & Moronus, suspectum sibi quidem semper antea, nunc scilicet etiam aperte minitanti eum tolli posse existimarent. Sublato in hunc modum Monsignorino, cum & minister caedis, & qui iusserat caedem pariter anxij sollicitiq; essent, obsequijq; & mandati conscientia inuicem animos inquietaret, hinc suspitione, ne prodito arcano, potentior quàm hodie gens illa Vicecomitum ad arma iret, hinc metu, ne qui pro-

dere

dere poterat rem, ipse tolleretur; Medicaeus ita procul ab coetu colloquijsq; vrbis ablegatur in Mussensem arcem, quae ad radices montis in Larij lacus litore sita est. Ibi quid paratum interfectori esset, anceps opinio interpretantium fuit. Sed ille in tali tempore audendum ratus, data fortè occasione, infedit firmavitq; sibi arcem; atque ab eo principio, quae fortuna viri fuerit, in tradenda deinceps fortuna Sfortiae casibusque vrbis, exponemus. Nunc novos accipitesque casus, & incredibile bellum, quod ab ministro magnae caedis Medicaeo hoc imminebat, portendere Duci visa est noua item ac penè incredibilis audacia Bonifacij Vicecomitis, ex cuius domo Monignorinus fuit. Is namque, desiderio consobrini violentus, & audax petendae vltionis, neque ambigens vnde ea petenda esset, redeuntem ab Modoetia Principem stricto pugione aggressus, iugulum primò ipsum appetiuit; deinde, cum ictus ille in irritum cecidisset, educto longiore gladio, laeuum eius humerum vulnerat, & quia circumfundebatur à Praetoria statim ipse cohorte, proripit sese praiceps, ac celeritate barbari equi quo vehebatur, inter tot armatos euasit intactus. Abisse in Subalpinos ad Sabaudiae Ducem memorant; ibi saluum fuisse sub Principis tutela, per cuius fines, ad futuro mox Gallorum exercitui iter parabatur. Sfortiam ex tanto periculo seruarat minima dictures, humilitas nempe paruulae mulae, quam ad illud suburbanum quasi iter fortè poposcisset. Ea scilicet, equi pariter equitisque assultu, & micante ante
oculos.

oculos ferro contremefacta subduxit consternatione sua vulneri fessorem, qui ipse humilior, venientes in caput alte ictus sefellit proceritate vulnerantis & leuiter humero caesimque excepit. Magnus inde metus erat veluti per miraculum viuo & saluo Principi, ne coniuratio ciuium ea potius quàm furor hominis vnius fuisset; ac vitata vrbe Modoetiam reuersus pauebat etiam ibi vmbra, suspectaq; cuncta habebat. Moronus & Columna, ad eius rei nuntios, protinus excitato satellitio turbauere quaestionibus vrbem; iudicesque & scribae, importuno suo more confecere volumina, queis confessiones, & indicia multorum inerant, quasi genus omne Vicecomitum, & eis adnexi alij manifestae coniurationis tenerentur. Tormentis enim & carcerum ui, fraudibusque suis cogebant homines ea de se confiteri, quae ne cogitassent quidem; adeo non moliti essent. Re autem vera fuit nihil aliud, quàm impetus, & ira Bonifacij illius priuatumue consilium, quo, vitae suae discrimen contempfit, dum vlciscenda consanguinei nece, solatium animo praesens, gloriam nomini apud posteros quaereret. In eo feruore iudiciorum, Episcopus Alexandriae, frater interfecti Monsignorini, sentiens in se quoque ire subtilitates & destinata Iudicum, anteuertit vltro, seque in quaestionem obtulit, ne fortasse violentius duceretur. Nec ideo effugit iniurias ac ludibria fori; & postquam profani Magistratus Episcopum rite interrogauere, licetor etiam iniecit manum, atque in Cremonensi deinceps arce captiuus ille erat. Et Mediolani

Mediolani quidem ob temeritatem hominis vnius ca-
sumq; Principis, bellum hoc in fortunas & capita ci-
uium gerebatur; hostes verò Galli, iam occupato al-
pium transitu, bellum vrbi aliud ferebant, ipsi quoq;
detecta in Regem suum coniuratione turbati inter se
& pauentes, quatenus ille exerceret iras. Quae con-
iuratio, non ficta calumnijs & adulatione Magistratuū,
sed magnis & infelicibus Borbonij consilijs instructa
tenuerat nunc domi Regem eum, ipsumq; Borboniū
relictâ patriâ fugientem manifestae rebellionis poe-
nas adiunxerat Caesari, & inter nostros postea ducēs
ille fuit; nec tamen exitu meliore, quàm qui fere trans-
fugas & proditores principum suorum, etiam apud
eos, quos anteposuerit, sequi consuevit. Galli, supe-
ratis alpibus, solita felicitate gentis circa initia re-
rum, primo statim incursum cuncta trans Ticinum amnē
tenuere, mox ipsius quoque traiectu amnis ingentis
& fortunati nimium, ac prope incruenta expeditione,
si extrema primis respondissent, ac nisi coecasset eos
violentia & altitudo causarum inexsuperabilium, quae
solidam vllam vnquam in hac terra contingere Gallo
victoriam prohibebant. Nam alioqui tempore eo
aperta ad urbem & obuia cuncta venientibus fuere.
Princeps ipse vulnere licet leui debilitatus ob me-
tum, & suspecta coniuratione, animo magis quàm cor-
pore aeger. Offensa, & pauida, & irata pleraque no-
bilitas terrore & acerbitate quæstionis, cùm ob faci-
nus vnius, vniuersi inquietarentur. Moenia quoque
urbis quassata passim & fracta superioribus bellis per

KKKKKK

crebros

crebros hiatus ruinasque patefcenteis aditum hosti
 praebebant. Columna morbo implicatus iacebat,
 qui, siue fortuitus, siue inuectus, ut creditum est, vene-
 no, vltimus certe ei fuit. Reliqui duces eum ob va-
 letudinem adspernabantur, ob summum belli regimen
 oderant. Igitur ipse tantum praesidij deprehensis
 in eo statu rebus afferebat, quantum poterat & natura
 cunctator ac lentus, & moriturus breui. Circa lectu-
 lum huius, habito consilio de summa rerum, ad cete-
 ra discordes, & mutuis odijs infensi, communi animo
 sententiam hanc dixerant, ut relicta Metropoli, ad No-
 uocomum, siue ad Ticinum euaderent fugâ, prout
 hoc, siue illud iter, alterutro venientes Galli vacuum
 opportunumq; reliquissent. In tali discrimine serua-
 uit urbem cunctatio hostium prope fatalis, qui trans-
 gressi celerrime Ticinum, morati deinde circa flumen,
 post aliquot dies ad Clarquallis Monasterium transtu-
 lere segniter castra. Ibi, triginta millibus armatorum,
 occupatis late campis, & circummisso ad Modoetiam
 quoque minore exercitu, ne quid commeatum alicun-
 de veniret, decreuerunt expugnare lenta fame urbem,
 quam sine mora vlla capere potuerant, si, quemad-
 modum à Caesarianis factum antea erat, quo venerat
 die, intrare apertam desperatamq; voluissent. Obsi-
 dionis mala cito vertere in ipsos, itaut, Mediolani-
 tum ex ante preparato suppeteret annona, tum
 equites nostri egressi praesidio ad ea, quae suppor-
 tabantur, secundis etiam aliquot certaminibus af-
 fligerent Gallorum equitatum, eiusq; detrimenti fama
 Gallum

Gallum imperatorem inter suos vexabat. Simul Heluetij, qui in eo exercitu erant, ob frigora tumultuantes, perpulere, vt castra retro Ticinum versus moueret, aegre cohibitis nostris, quominus terga abeuntium lacerarent; quod si factum esset, non dubitant, quin torpida, & rigentia membra aegre molientes, atq; profectiois etiam eius ignominiam consternatos (& erat nivalis forte dies) opprimere Caesarianus exercitus potuisset, recens nimirum ab vrbis hospitij, vnde spe optima & ignium tepore alacer in pugnam iret. Sed Columna, praeterquam quod cautus natura & lentus, tuta consilia ex ratione, quam prospera ex euentu semper maluerat, etiam tabe morbi, & pauore supremorum alienatus fere à communi sensu, abnuuit discrimen, et sicuti vocibus poterat intermortuis, differuit pauca in eam sententiam; contentos ipsos esse debere, quòd cunctando & sedendo abire prope à moenibus hostem coegissent. Galli, quacunque irent, ferro & igni cuncta permiscentis, incenso Rosato municipio, praedati quicquid obuium fuerat, ad Abiam tum constiterunt, qui locus quatuordecim millia passuum ab vrbe est; & quia satis validam, vti tunc erant munimenta, arcem habebat, idoneus visus, vbi noua auxilia Heluetiorum, quae mittebantur ab Rege expectarent. Ferme sub id tempus, quo Gallus Imperator reducto ab Claraualle ceterisque suburbanis locis exercitu, & amissa occasione capiendae vrbis, nullum nisi triste de tota expeditione nuntium mittere ad Regem poterat; Cardinalis Medicaeus, qui ipse in parte foede-

ris aduersus Gallos initi, Leonisque animorum heres fuerat, Pōtifex Max. renuntiatur. Id accidit quinquagesimo die, postquam Adriano mortuo, Patres intra conclaue abditi, studia sua, & altercationes, & astus consumperant in ea re, quae diuino semper nutu peragitur; & mores negotiationemq. mortalium excelsa Numinis benignitas ac prouidentia admittit illuc, vnde tamen mortalitas tota arcetur. Nec fane Cardinales antea in vlllo alio Pontifice tam intentis animis altercaterant. Creatus hic, Clementem VII. dici se voluit, vel appropinquante celebritate Diui eius, vel, vt nominis mansuetudine spem omnibus faceret, nullius offensae, nullarum sese inimicitiarum memorem, paterno in genus humanum spiritu noua ineuntem itinera vitae, capeffere fastigium illud. Nota tamen erant, & celebrata sermonibus, in Caesarem fauor, in Gallos alienatio, studium rei Mediolanensis, & foederis necessitudo, quo sese olim vrbis eius causa illigasset. Ea Mediolanensibus, & defensori Mediolanensium Hispano spem animosq; addiderant, Gallorum genti incusserant sollicitudinē atque inuidiam, & moerorem, si semper infensum sibi, semper Hispanae factionis Pontificem habituri essent. Super omnia, vrebant animos recordatio Leonis odiosa genti, quòd eo scilicet Pontifice aduersus Regem Franciscum ineunte foedera, pontificatus opes ad arma conferente Hispanorum, eieci Mediolano essent, quam nunc frustra repetentes vrbem, in hostili terra conflictarentur. Pontificis nempe eius consanguineum, gentilem, heredem, spiritus
ani-

animosq; retulisse eosdem, imbutum esse consilij illius, & pari cupidine tollendi in perpetuum ex Italia Gallicum nomen, ne ad recuperandam urbem Mediolanum adspirare vnquam possint. Eadem apud Regem Franciscum quamquam falsa agitabantur. Hunc etiam angebat conscientia dati per ipsum veneni, vel certe, credito, tamquam dedisset. Successorem simul & ultorem adesse. Mediolani moritur iisdem diebus Prosperus Columna, veneno amatorio, sicuti creditum est, illigatus, mansitq; inter annalium monumeta Clarae meretricis nomen, quae deperierit virum. Eam Boniueto quosq; cordi fuisse, adeo, vt cum ab Claraualle moturus castra esset, miserit in urbem Galeatium quendam, qui viseret feminam, ac de inclyta pulchritudine eius comperta & spectata oculis referret. Columnae morte, summa rei militaris redierat ad Carolum Lanoiam, qui Neapoli pro Rege erat; iamque ille ob Gallorum aduentum & Columnae valitudinem provinciae metuens, delegatam Regni curam alijs, profectus inde cum valida equitum peditumque manu aduentabat, ita moderans iter, vt ne prius ingrederetur urbem, quam Columna, qui iam nulla in spe trahebat animam, expirasset. Id honori hominis dederat, caueratque laudabili modestia, ne prope intrando praecepisse imperium, & viuenti quodammodo ducere voluisse funus videretur. Paulo post Borbonius ipse aderat transfuga Regis Galliae sicuti dictum est, nouus Caesaris amicus, anxia sedulitate ad probandam ostentandamq; fidem, ne intentis in se totius aulae oculis & susurris, vlla,

la,

la, vel actione, vel voce, vel motu vacillans ambiguis-
ue reperiretur, utque probaret omnibus hoc ipsum,
quod à priori aula, non ingenij vitio, sed coactus in-
uitusque descuisset. Vicissim Caesar absens, & occul-
to eius nutu Sforcia, & Lanoius, & Daualus, ceterique
intenti, nè proditor obseruari sese intelligeret, neve
intelligere ipsi, aut meminisse viderentur illud, quod
sui Regis desertorem in exercitu haberent. Inde, libe-
ralitatis & diligentiae certamen, qualia solent initia
esse omnibus, qui transire ad hostem. Borbonij tran-
sitione huius, aduentu Lanoiae, foederatorum auxilijs,
exercitus noster, cum, & ducibus, & milite instructus
egregie esset, diuiditur bifariam, & parte relictâ vnâ
ad custodiam praesidijsq; vrbis, ceteri Ticinum tran-
seunt ad ea recuperanda, quae hostes ab repentino al-
pium transitu tenuerant; ipsi statim ad eadem defen-
denda concurrunt; pugnabaturq; leuibus praelijs, quo-
rum taedio, & damno Boniuetus ad vniuersam rei di-
micationem venire concupiuit. Sed detrectauere no-
stri, non, quod animis, aut vlla uirium parte inferiores
essent, sed quia ferociam imitari Gallorum nolebant,
quos fatigari & dissolui, compellique domum posse
cunctando spes erat, sicuti etiam euenit. Boniuetus
ingentia de se principio pollicitus Regi, ipso etiam ex-
peditionis initio non infelix, mox occasione felici im-
prouide abusus, fessus postea rebus ambiguis, siue in-
faustis, relinquendae Italiae consilium cepit, rediens-
que in Galliam, nullius bene gestae rei gloriam ad Re-
gem ex prouincia Mediolanensi tulit, nisi quod qua-
tuor-

tuordecim millia nummum aureorum, quae Caesar ad exercitum mittebat, interceptisset. Abeuntes Subalpina Regione Gallos, qua etiam irruerant via, Eporediam usque persecuti nostri, partem impedimentorum, & plerasque bombardas relinquere coegerunt. Quominus etiam conuertere agmen, atque in aciem adistere cogent, ea res obstetit, quia, nec totus exercitus ductus erat ad persequendum, & Venetorum auxilia, simul atque fines Sabaudiae Ducis attigerant, negauerunt habere se id ab Senatu suo mandatum, ut in ea terra vestigium ponerent, ideoque progredi ulterius recusauere. Boniuetanae expeditionis in Mediolanenses exitus hic fuit, cuius infortunio Rex Gallus irritatus, abruptis quae obstabant, venire ipse Mediolanum, & fortunam experiri decreuit. Quod decretum atque consilium optimi & generosi quidem, sed in re ista Mediolanensi semper infelicis Regis, qualia rerum humanarum, & fastigij regalis ludibria ediderit, postea narrabitur. Iuuenemque Regem, post pristinos infelices conatus, toto nunc potentiae suae molimine ingressum feliciter Italiae fines, capta statim vrbe Mediolano, cetera obsidentem, & Neapolitani quoque Regni iam prope dominum, mox, dum suo corpore miscet certamina, sternitque hostes, in medio feruore pugnae, suffosso equo stratum humi, captiuum inde, & per alium aliumque carcerem ductum in victoris Caesaris aulam, cum vetere nouoque regno factum alieni iuris, vitam denique & spiritum ab hoste deprecantem exhibebo. Sed prius exponam Urbis nostrae casum lo-

ge foediorem etiam, quàm ille hostis Regis fuit, exortâ scilicet interim pestilentiam, quae, dum Rex ille ab domo exercituum mouet, dum transit alpes, dum expedito agmine aduentat, sine telo, sine sanguine, tabe funeribusque debellauerat urbem, & venienti infesto Gallorum exercitui, reliquias ciuium quasi deuinctas & ligatas, patefactis moenibus, ac remoto omnium portarum obijce obtulit. Initia mali ad Abiatum, quò Boniuetus ab Claraeuallis Monasterio cum exercitu sese contulerat, extitere. Inde, breui confinio, facilitateque traiectu peruenere in urbem, & corripuere cuncta, manante scilicet paulatim per corpora, per domos contagione rerum earum, quas sordidi, & marcidi putresque Galli, cum inde pellerentur, reliquerant. Ac primò quidem, milites nostri, rerum earum contactu, & aegri erant, & moriebantur. Postea, qui curant eos, quine inuisunt, aut ministerio aliquo contrectant, propinqui, familiares, amici, etiamsi nihil aliud, quàm spiritum habitumue communicarant, commercio illo trahebant luem, atque ad alios deinde perferebant. Hi rursus, alloquio vel adspectu contaminabant plures, & à pluribus ad vniuersos permeante morbo, citius quàm credi posset, vrbs tota exhauriebatur, populusque morientium erat, iacente passim alio mortuorum populo, cum ne solita quidem sepeliendi cura maneret erga id, quod semper ab superstitum oculis & communi luce submouetur. Haec ipsa iniuria cumulus alimentumque mali erat. Iacebant enim strata per vias, perque vacuas domos cadauera, & similem exitum expectan-

pectantes eos, qui supererant, pestifero odore, nec minus tristitia, & praesentis imagine mortis, ut in eosdem ruere acervos quamprimum cuperent, quod unicum remedium calamitas ipsa afferebat. Interciderant sensus humani commercia; & quos tabes illa infecerat, aut neglecti desertiq; moriebantur, aut, si quis assidere voluerat, fiebat ipse ceteris exemplum ne cunctaretur assidere quisquis mori, & finire miseras vellet. Neq. solita effugia dabantur in villas amoenosue secessus, cum etiam illi qui rure agebant, conditioni urbanorum inviderent, ac proripere sese eodem conantes caderent in itinere ipso, & cadauera sua, ceu fugae vestigia infelicis spargerent. Moriendi tamen celeritas, agrestibus iuxta, & urbanis, levamento erat aduersus rerum omnium egestatem, cum tota ciuitas, & vicina pariter ac longinqua rura, per aliquot iam annos, inter maximorum exercituum, lingua moribusque dissonas, licentia & rapacitate simillimas gentes, spoliata, & exhausta, & vastata, ne vulgaribus quidem & quotidianis alimentis sufficerent, adeo pharmaca, haustusque delicati, & mollior aegrotantium victus deesset. Vix amplius negotiatores, & olim opulenta nobilitas, ob recentium bellorum iniurias deserto agrorum cultu req; coarctata familiari, pestilenti illo tempore propulsa-
bant famem. Egens vero semper populus, & miserissima pauperum multitudo contabuerat fame nisi velocius aliud malum remedio esset. Et miserabilis ad spectus interea erat manducare volentium inimica palato, & in ipso manducandi conatu ob pestem alteram

exeunte vita . Sed & aliae tristiores formae mortis traduntur, quas referam, vt ex comparatione temporis eius agnoscat omnis populi Mediolanensis aetas, quanto mitius in se agat Numen . Neque enim talia exempla celestium irarum, vel rediisse vnquam, vel in posterum reditura esse arbitramur . Vna nec inhonesta domus fuit, quae ante illam pestilentiae calamitatem, ab Gallo violentiâ & rapinis, ab Hispano tributis, & immodico exactionum pondere afflicta, nuditatem & famem aegre tolerabat . Vbi grassari morbus totamq. depopulari urbem coepit, domum etiam hanc irruit inter primas, scilicet affectis iam corporibus animisque, & paruo illo sordiduloq; grege conferto intra angustias humilis tecti . Omneis ibi exanimes ab ijs, qui fortè ingressi erant, reperti sunt, sed alius alia facie lethi melioreq. postea ciuitatis statu celebrata sermonibus res digna est visa pictoribus, qua certatim exprimenda specimen gloriamq; artis ostentarent . Collapsa repente retro mater fregerat illisum pavimento caput, & fusa per plagam viscera cernebantur . Duo lactentes adhuc infantes, nullo materni casus intellectu adrepserant ad notas sibi papillas, & emortuo illic lacte irriti mordebant alimenta sua ficcatoq; fontes, & spiritum vltimum morfu exhalabant; cetera grandiu-
scula, & propter aetatem tamen secura proles circumfusa mortuae parenti, aut mandendo simpliciter terendoque dentibus aliquid expirarat, aut incertum relinquebant in adspicientium animis, contagio, an fame expirassent . Ac deforme dictu; liberorum pater, mu-
lieris

lieris maritus, victo malis animo, cunctantem mortem
vltro accerserat, vitaeq; suae attulerat vim, & pen-
dentem ab ingulo nodum notauere, quo sese exani-
marat. Talia viderat retuleratque vicinorum aliquis
funestam eam forte domum ingressus; casusq; ille a
suetudine quotidiana horribilium spectaculorum,
quamdiu manebat pestis, in leui habitus, vbi haec a-
bierat, salute verbi reddita, in nouo deinde populo,
materies, vt dixi artificum etiam ingenijs fuit. Ple-
raque alia generis eius, & narrabantur ab ijs, qui pu-
blicae cladi superfuerant, & inde audita scriptores e-
tiam litteris mandauere. Vigiles, qui excubias in arce
agerent, exanimes in fossam esse delapsos; praefe-
ctum ipsum arcis, dum circuit muros, custodiaq; obit,
repentino pestilentiae ictu praecipitatum, absumptum
illic praesidij robur, vt nisi propugnaula, & bombar-
dae, & turre, & portae cataractae conspicerentur, ni-
hil fere arcendo & deterrendo hosti ibi esset. Senato-
res, & principes vrbi s, quo sive alios, in tanto suae vitae
discrimine cura aliqua publicarum rerum attingebat,
dum congregantur utique consultandi causa, dum sen-
tentias dicunt, dumve ab inconsulto illo concilio re-
deunt domum, infimae plebis forte corruentes, siue do-
mi manserant, pari exitu, reliquerant fere absque re-
gimine urbem, & quibus saeuitia morbi pepercerat,
confuso iam nobilium ignobiliumque discrimine, au-
toritas nulla eis, & prouidendi iubendique quicquam
irritus labor. Dum cadunt atque coaceruantur pro-
miscue clari simul & obscuro, virorumque & femina-

pmoq;

LIIII 2 rum

rum cadauera sine vlllo intuētium pudore iacent passim
ita vti naturae simplicitas & miseria sese habet, ipsi e-
tiam inter se viui nihilo plus pudoris ac verecundiae re-
tinebant. Tamquam mox amissuri vitam, ad id quod a-
derat praesensque erat, desperate & inuerecunde ple-
rique ferebantur, & certa ante oculos mors, quae su-
premi iudicij terrore flagitia inhibere debuerat, eadem
erat vclut illico morituris incitamentum, ne scilicet v-
surpare cunctarentur lasciuias, à quibus in perpetuum
abirent. Valuit apud alios obiecta oculis animoque
species dissoluendae mortalitatis, futurae vermibus ali-
mento, & abiturae in vermes, quodque longe terribi-
lius, os immane Orci, praesens tartarus, sempiternæ
flammae, & ex diuerso, beatioris vitae praemia, quo-
rum spe ac meditatione multi innoxie sancteque age-
bant; taliumq; pia facta & mortes ipsae nobilitauere
deformem eum annum. Nam diuino vere spiritu fe-
minae virique, pedibus nudis, cincti funibus colla, &
voluntario frequenti verberere fundentes ab humeris
sanguinem, exposcenteis flebili voce celestem veniam
adibant templa, interimq; tamen vrente intus peste
absumpti nonnulli eorum cadebant, testati splendore
oris, quod eiusmodi morte vitae poenis eximerentur
in celum, nec poena sed praemium ipsa esset mors.
Iam inclytæ animae subsidia urbis, apud suum pars
utraque sexum, functæ erant Apostolico munere, ci-
bos & hortamina egenis tulerant, quid post mortalem
hunc spiritum reliqui esset, docuerant ignaros, siue
nihil tale cogitantibus iniecerant alterius uitae curas,
spemq;

spemq. aut metum. Tam ueteris quoque Tobiae erga
insepultos studio & caritate, quantum potuerant in tan-
ta strage assequi, per se, per alios adlaborarant, ne cor-
pora exanima in publico & aperto putrescerent, & pa-
stores isti haud dubie Urbis in tali tempore fuerant.
Nam absente, sicuti dictum est Archiepiscopo, mer-
cenarij ministri, quibus interim Ecclesia commendata
erat, minime mouebantur animarum clade, ac sicuti
lupo superueniente, custos alieni gregis dat im-
pigre terga, deseritque nihil ad se perti-
nentes ouiculas, ita conductij illi
curatores, nulla alia quam far-
cinarum & peculij sui so-
licitudine ad prima
pestilentiae
signa, sublatis callide rebus
abierant domum.

IOSE